

Dr. Kiss Lajos pedagógiai tevékenysége

Tartalomjegyzék

Bevezető.....	3
1 Dr. Kiss Lajos munkahelyi vonatkozásai a tanítóképzésben	5
1.1 A Nyíregyházi Állami Tanítóképző történetének vázlata.....	5
1.1.1 A Nyíregyházi Állami Tanítóképző alapítása.....	5
1.1.2 Az intézmény elhelyezési gondjai.....	6
1.1.3 Adatok a tanítóképző intézet tanáraival, igazgatóival, diákjaival kapcsolatban.....	8
1.1.4 A nyíregyházi tanítóképző működési gondjairól	9
2 Dr. Kiss Lajos életútjának áttekintése.....	12
2.1 Élete	12
2.2 Dr. Kiss Lajos, a volt tanítványok és tanártársak szemszögéből	22
3 Dr. Kiss Lajos munkássága a nyíregyházi évekre vetítve.....	28
3.1 A Bessenyei György Önképzőkörben végzett tevékenysége.....	28
3.2 A Bessenyei Bajtársi Egyesületben végzett tevékenysége	30
3.3 Az Ifjúsági Egyesületben végzett tevékenysége	31
3.4 Dr. Kiss Lajos munkásságának (könyvei, cikkei, tanulmányai, előadásai) vázlata.....	32
3.5 Tanulmányai, cikkei.....	35
3.5.1 Péterfy Jenő erkölcsi világa	35
3.5.2 A tanítói hivatás órái a tanítóképzőben.....	36
3.5.3 A szülői és nevelői gondolkodás	38
3.5.4 A gyermek gondolkodásának fejlődése című cikkének bemutatása	39
3.6 Előadásai	42
3.6.1 A nyelvi nevelés fontosságáról	42
3.6.2 Összefogás a magyar oktatás ügyében című tanácskozáson elhangzott hozzászólása (részlet)	43
3.6.3 Egy pedagógus gondjai	46
Mellékletek jegyzéke	48
Jegyzetek.....	60

Bevezető

Ezt a dolgozatot a Nyíregyházi Főiskola Tanítóképző Intézetének dr. Kiss Lajos tanítóképző intézeti igazgató emlékére kiírt és 2010. október 31-én meghirdetett pályázatára írtam. A megadott témákból az 1. számút, vagyis a „Kiemelkedő tanáregyéniségek a szabolcsi tanítóképzésben” című témát választottam. Természetesen ezt átdolgoztam és ismereteimet az évek folyamán elmélyítettem, tudatosan készülve az OTDK-ra.

Munkámban a magyar tanítóképzés egyik országosan is elismert személyének, és hosszú évekig Szabolcs-Szatmár megyében tevékenykedő dr. Kiss Lajosnak az életútjával, és főleg munkásságával kívánok foglalkozni.

Mivel ez az eredményekben gazdag életút és munkásság térben és időben nagyon kiterjedt, részletes ismertetése meghaladná ennek a munkának a terjedelmét, így pályamunkámat főleg annak nyíregyházi szakaszának (1924. szeptember 1. és 1959. december 31. között) bemutatására korlátozom.

Nehéz, de tartalmas életpályát járt be. Minden gondolata, cselekedete a Magyar Állami Királyi Tanítóképző Intézet, később Magyar Állami Tanítóképző Intézet, illetve a tanítványok, a pályatársak segítése, az élet útvesztőiben való útbaigazításuk körül forgott.

Mint a Nyíregyházi Főiskola tanító szakos hallgatója, megtisztelő feladatnak tartom és bizalommal tölt el, hogy a tanítóképzés szempontjából egy ilyen nemes ember életével és munkásságával foglalkozhatok.

A pályamunkámat egyszerűen építettem föl.

E bevezetőt 3 főfejezet követ. Elsőként írtam Kiss Lajos munkahelyének történetéről. Ezután az életútjáról közöltem néhány gondolatot. Különösen fontosnak tartottam a munkásságát, ezért a harmadik, leghosszabb részt ennek szenteltem. Több alfejezetre osztottam a könnyebb átláthatóság érdekében. Hiszen az ifjúsági egyesületekben és szervezetekben is kiemelkedő tevékenységet folytatott, illetve nagyon sok cikket, tanulmányt írt, s előadásokat tartott. Néhányat emeltem ki, s elemeztem a sok száz közül.

Remélem, hogy ezek kiemelésével és az elemzés segítségével közelebbi képet fognak kapni Kiss Lajos világképéről, életfelfogásáról, s a jövő tanító nemzedéke is példát kap leendő hivatásához.

Néhány képet is csatoltam a pályamunkámhoz.

Az esszém hitelessége és pontossága érdekében a kutatómunkát a Szabolcs- Szatmár- Bereg megyei Levéltárban, a Nyíregyházi Főiskola könyvtárában és Szabolcs- Szatmár- Bereg megye könyvtárában végeztem, illetve a rokonok, volt kollégák, volt tanítványok emlékeit, élményeit, információit használtam fel.

Baktalórántháza, 2012. december 16.

Dr. Kiss Lajos munkahelyi vonatkozásai a tanítóképzésben

1.1 A Nyíregyházi Állami Tanítóképző történetének vázlata

Mindenkiben felmerülhet a kérdés, hogy miért írok a Nyíregyházi Állami Tanítóképző megalapulásának történetéről.

A válasz igen egyszerű. Kiss Lajos itt töltötte az ifjúkorát, emellett az itteni tanítványoktól, tanáraitól kaptam információkat.

1.1.1 A Nyíregyházi Állami Tanítóképző alapítása

Alapításának ügye szorosan összefüggött a Hajdúdorogi görög katolikus püspökség 1912-ben történő kanonizálásával.

A Hajdúdorogi Egyházmegye felállítása előtt szláv és román liturgikus nyelvű egyházmegyében élt az emiatt létében fenyegetett görög katolikus magyarság. Az új egyházmegyében X. Pius pápa engedélyezte, hogy a liturgia nyelve ógörög legyen, s ennek keretén belül a magyar nyelv a nyugati egyház gyakorlata szerint érvényesüljön. A püspökség felállítása a magyar görög katolikus közösség védelmét és a nemzetiségek visszaszorítását szolgálta. A magyar kormány a római Szentszékkal való megállapodás értelmében kötelezettséget vállalt, hogy az új egyházmegye székhelyén – ami Nyíregyháza lett – állami tanítóképző intézetet alapít, hogy az akkor még önálló kulturális intézmények létesítésére anyagiakkal nem rendelkező püspökséget magyar görög katolikus tanítókkal és kántorokkal lássa el. Erre utal Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi államtitkárnak 1914. július 15-én kelt, a püspökhöz intézett levele is. A képző görög katolikus sajátosságát mutatja az is, hogy a kántorképzés már az I. osztályban elkezdődött. Ez azokban az állami intézetekben, ahol görög katolikus kántorképzés volt, mint pl. Sárospatakon, csak a III. osztályban vette kezdetét.

Az igazgatói teendők ellátásával Kuzaila Pétert, a Kolozsvári Magyar Királyi Állami Tanítóképző Intézet tanárát bízták meg. A szervezési munkát a világháború kitörése jelentősen nem gátolta, mert Tisza István miniszterelnök „nemzetvédelmi kultúrpolitikája” következtében nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy az intézet létrejöjjön. A tanítóképző szervezésében a magyar nemzetiségi politika védelme is szerepet játszott.

Nyíregyháza szívesen fogadta az új intézményt, s azonnal négy hold ingyen-telket és tekintélyes pénzbeli hozzájárulást ígért. Példaértékű az a támogatás, melyet a város tanúsított, mert háborús körülmények között e pénzhányos időben is fontosnak tartotta az oktatás, a művelődés fejlődését.

Kuzaila jó érzékkel fogott hozzá az intézet szervezéséhez. Felismerte, hogy nemcsak a görög katolikus egyház támogatására számíthat a kántorképzésben, hanem az evangélikus tanulók számára a kántori oklevél megszerzésének lehetőségét, sőt tervbe vette a többi felekezet igényeinek kielégítését is. Így próbálta elérni, hogy az egyetlen szabolcsi tanítóképzőt minden felekezet pártolólág fogadja.

Az alkalmassági vizsgát követően 1914. szeptember 18-án 42 tanuló kezdte meg tanulmányait a megye első állami tanítóképzőjében.

1.1.2 Az intézmény elhelyezési gondjai

1914-ben a működés tényleges megkezdése szempontjából első feladat volt a megfelelő elhelyezésről való gondoskodás. Korszerű intézet létrehozásáról szó sem lehetett, mert ehhez hiányoztak a szükséges anyagi feltételek, mindenekelőtt az önálló kezelésű, saját iskolaépület. Ezért az első években gyakran kellett elfogadható bérépület után nézni. 1914-ben az intézet tanulmányi épülete a város északi szélén, a Vay Ádám utca 68. szám földszintes bérházában nyert elhelyezést. Az internátus és a „köztartás” első bérhelyisége a Szabolcs utca 4. szám alatti épület volt.

A tanulólétszám növekedése, a gyakorlóiskola nyitása a helyiségek belső átalakítását, illetve újabb épületek bérbevételét tette szükségessé. Ebben az időben már 4 különböző épületben működött az intézet. Ez a széttagoltság elviselhetetlenül megnehezítette az oktató-nevelő munkát. Szükségessé vált olyan megoldás keresése, mely e kaotikus állapoton változtatható volt.

Lukács Béla tanár már az 1924. április 9-én tartott tanárkari értekezleten felvetette annak a gondolatát, hogy az új pénzügyi palota felépítésével megüresedő állampénztár épületét a tanítóképző intézet számára szerezzék meg. Hosszan tartó tárgyalások kezdődtek, melyeket végül siker koronázott, s 1926. február 23-án létrejött a szerződés az iskola igazgatója és id. Barzó Mihályné bérbeadó között. Az épület az akkori állapotában nem szolgálhatta a képzést, átalakítására volt szükség, melyeket még azon a nyáron elvégeztek.

Az új elhelyezéssel megszűnt az eddigi széttagoltság: a tanulmányi épület, a 80 fős internátus, a „köztartás” egy telken kapott helyet, mégpedig a Széchenyi u. 6. szám alatt lévő egyemeletes, s a Báthori utca 1. szám alatti földszintes épületekben. Az oktató-nevelő munka szempontjából ez óriási jelentőségű volt. A problémák mégsem oldódtak meg. Sarudy Ottó királyi főigazgató 1928. október 5-i látogatása során a következőket mondta: „Az épület kicsi. Nem iskolai célra készült, így

természetesen nem felelhet meg a tanítóképző sajátos célkitűzésének”. A zsúfoltság az új körülmények között is éreztette hatását. Továbbra sem volt természettudományi előadóterem, zongoragyakorló-fülke, tornaterem. Az épület helyiségeiben évekig nem volt változtatás, majd 1936-ban a kémia- és az olvasószoba közti fal eltávolításával egy 9 m hosszú termet nyertek, mely előadóteremként szolgált.

1937-ben Dohanics János igazgató a fennállásának 25 éves évfordulójához közeledő intézet végleges elhelyezésének megoldását kérte a vallás- és közoktatásügyi minisztertől¹. Ekkor merült fel az a koncepció, hogy az 1921-ben a város által az intézetnek ajándékba adott 4 kh. területű területre pavilonszerű tanítóképző intézet épüljön, vagy a Báthory utca földszintes épületére emeletráépítéssel oldják meg végérvényesen az elhelyezést. A tervnek realitást adtak azok a tények, miszerint a debreceni református kollégium 400 éves jubileuma alkalmából 260.000 pengő ajándékban részesült, a sárospataki állami tanítóképzőt az állam a református hitfelekezethez ajándékozta, tehát „Méltányos, hogy az ország legszegényebb hitfelekezete valláserkölcsei és kulturális érdekeit szolgáló egyetlen görög katolikus jellegű intézményét a kor színvonalára fejlesszessék”². (Idézet Dohanics igazgató leveléből.) Sajnos az elképzelések megvalósítását az ország gazdasági helyzetére való hivatkozással Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter elutasította. Az 1938-tól induló líceumi képzés a növendékek számának növekedését eredményezte. Kiss József, debreceni tankerületi királyi főigazgató is 1939. december 5-i látogatása során az épületet líceum és tanítóképző intézet számára teljesen alkalmatlannak találta. Megállapította, hogy a III., IV., és V. osztály tanterme „olyan szegényes, hogy a legeldugottabb polgári iskolában sem felelne meg a tantermekkel kapcsolatban támasztott követelményeknek”⁵.

1942 szeptemberében nyílt meg a gyakorlóiskola harmadik tanulócsoportja, melynek elhelyezése további nehézséget okozott. A főépület egyik szertárát (18,4 m²) kellett átalakítani számukra tanteremmé. A kedvezőtlen elhelyezési körülményektől eltekintve mégis meg kell állapítanunk, hogy az új tanulócsoport alaposabb gyakorlati képzést tett lehetővé.

Az intézet épülete az 1944. szeptember 6-i, a várost ért súlyos légitámadás és a háborús harcok következtében nagyobb kárt nem szenvedett. A reá hullott 13 kisebb légiakna csak csekélyebb tetőrongálást okozott. A tanév végére ezt a károsodást sikerült helyreállítani.

Azok a törekvések, amelyek a tanítóképző számára jobb elhelyezési lehetőséget céloztak meg, 1955-ben vezettek eredményre. Ennek köszönhetően a diákotthont a Széchenyi utca 36. szám alá költöztették. Így sokkal kényelmesebben a pedagógiai követelményeknek megfelelőbben tudták elhelyezni az osztályokat. Az átalakítások után az intézet 11 osztályteremmel, díszteremmel, természettudományi előadóteremmel, fizikai, kémiai, biológiai, rajz-, kézimunka-, testnevelési szertárakkal és 4 zene- gyakorlóteremmel rendelkezett. A földszinti hálóterem tornateremmé való átalakításával pedig egy régi álom vált valóra.

Az új körülmények jobb feltételeket biztosítottak ugyan, ám a tantermek, a gyakorlóiskolai termek mégsem elégítették ki a korszerűség követelményeit. Dr. Kiss Lajos igazgató 1956-ban ezért kéréssel fordult a Megyei Tanács X. oktatási osztályához, hogy az iskola számára a következő évben a Vasvári Pál Gimnázium épületében biztosítsa az új elhelyezést³. A kérést sajnos nem teljesítették. Az 1955-ös állapot is csak rövid ideig állhat fenn, mert 2 év elteltével a diákokthon visszaköltözött a tanítóképző épületébe, átadva a helyet a városban létesített tanácsakadémia számára. Ezt követően az intézet elhelyezésében megszűnéséig már nem történt változás.

1.1.3 Adatok a tanítóképző intézet tanáraival, igazgatóival, diákjaival kapcsolatban

A nyíregyházi állami tanítóképző alapító tanárai Kuzaila Péter megbízott igazgató, Orbán András segédtanár és Lukács Béla megbízott nevelő voltak. Kuzaila a kolozsvári állami tanítóképző intézetből került át Nyíregyházára, mögötte a 17 éves pedagógusi múlt állt. Megbízatásánál meghatározó volt a jó szervezőkészsége. Az ének-zene szakja mellett más tantárgy, például a matematika tanítására is alkalmas igazi tekintély volt tanártársai és felettesei szemében. Orbán és Lukács pályakezdő fiatalok voltak, előbbi történelem-földrajz, utóbbi ének-zene szakos. Mindhárman rendelkeztek tanítóképző intézeti tanári oklevéllel is.

A nyíregyházi fiúképzőben 1924 nyarán az első nyugdíjba vonulók között találjuk Kuzaila Péter igazgató nevét. Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatási miniszter ezt követően a tantestületből Lukács Béla tanítóképző intézeti tanárt bízta meg az igazgatással. Ő hét évig vezette az iskolát. 1934-1936 között Bácsfalvy (Ehrlich) Antal helyettes igazgatói minőségben, majd 1938-tól igazgatóként állt az intézet élén. Az igazgató személyének kiválasztásakor a vallás- és közoktatásügyi miniszter továbbra is szempontként vette figyelembe, hogy görög katolikus vallású legyen, és tanítóképző intézeti tanári végzettséggel rendelkezzen.

A képzőben az 1948/49-es tanév végéig Dohanics János látta el az igazgatói teendőket, aki 13 évig állt az intézet élén. A tankerületi főigazgató 1555/1949. sz. rendelete mentette fel feladatai ellátása alól, de a későbbiekben is a képzőben folytatta tanári munkáját⁶. Az igazgatói székben őt dr. Kiss Lajos pedagógiai-filozófiai – lélektan szakos tanítóképző intézeti tanár követte, aki 1937- től tanított az iskolában. 1959 tavaszán a felsőfokú tanítóképző szervezésével politikai okokból nem Kiss Lajost, hanem Adriányi Lászlót, a nyíregyházi Kossuth Lajos Gimnázium igazgatóját bízták meg, s ettől kezdve ő igazgatta ez „elhaló” középfokú tanítóképzőt is.

A politikai okokról:

„Édesapánk nekünk elmondta, - mert abban az időben erről nem volt ildomos másoknak beszélni - hogy a felsőfokú tanítóképző intézeti igazgatói állás elnyerésének feltétele nem szakmai, hanem

párttagsági kérdés volt. Tudatták ezt vele, ha belép, ő lehet az új intézmény igazgatója. Ezt ő nem tette meg.”³⁴

Kiss Lajos 1937-ben került az intézetbe, dr. Tóth Antal helyét foglalta el. Az évek során a tantestületben több nagytekintélyű szakember tanított.

A képzésből kikerültekről:

A nyíregyházi állami tanítóképzőbe 1914-től 1961-ig 6306 tanuló iratkozott be.

Az utolsó növendékek 1960-ban érettségiztek, illetve 1961-ben képesítődtek. Képesítést 1374 fő szerzett.

1.1.4 A nyíregyházi tanítóképző működési gondjairól

Nemcsak az intézmény tárgyi feltételét képező épületek sorsa, kialakításuk, hanem a tanítóképzés időtartamának, szervezeti kérdéseinek kialakítása, eldöntése - természetesen már országos szintű kérdésként - is rendkívül viszonytágos volt. Ez nagyban érintette a nyíregyházi tanítóképzők működtetését.

A tanítóképző alapításakor, 1914-ben a képzési idő 4 év volt. Magyarországon a tanítóképzés ötévéssé alakítása az 1920-as évek elején ment végbe. Előbb hatosztályos képzőt terveztek, de az egyre nehezedő gazdasági helyzet megakadályozta ennek a megvalósítását. Végül a kormány a tanítóképzést öt évfolyamban határozta meg.

A tanítóképzés alakulásában az 1938/39-es tanévben következett be ismét változás. A 4 éves líceum után a 2 éves tanítóképző akadémiák szervezését rendelte el. A törvény értelmében az 5 éves képzőintézetek ettől a tanévtől kezdve kellett fokozatosan líceummá átszervezni, vagy pedig fokozatosan megszüntetni. A líceum gyakorlati irányú középiskola volt, és érettségivel zárult, mely jogosítványt adott a tanítóképző akadémiákon való továbbtanulásra. A két évfolyamú akadémiai képzés végén a jelöltek terv szerint államvizsgán szereztek volna tanítói oklevelet. A tanítóképzők líceummá történő átszervezése ugyan megkezdődött, de az akadémiák megszervezése már elmaradt. A háborús viszonyok következtében fellépő tanítóhiány miatt a líceumnak csak az I-III. osztálya nyílt meg, s a tanulók ezután a tanítóképző IV. és V. osztályában folytatták tanulmányaikat. A tanítóképzés továbbra is öt éves maradt, és középfokú iskolában folyt.

A nyíregyházi intézetben 1938-ban beindultak a líceumi osztályok, ugyanakkor a képzős osztályok is működtek tovább.

1941-ben a nyíregyházi képzőben is az országos „fejlődésnek” megfelelően hároméves líceumi és kétéves tanítóképzői oktatás keretében folyt a képzés.

1941-ben a líceumok IV. osztályának megnyitását szorgalmazta, s kötelezte a harmadéves líceumi növendékeket a képző IV., majd V. évfolyamán való továbbtanulásra. Ezt követően a kormányzat csak 1946-tól adta meg a líceumi IV. osztályok nyitásának lehetőségét, amikor is a tanulók a III. líceumi osztály után választhattak a líceumi, illetve a képzős IV. osztály között.

1948-ban a minisztérium minden előzetes felmérés és tájékozódás nélkül elrendelte a líceummal kombinált 5 éves tanítóképzés fokozatos megszüntetését. Az ötéves képzők funkcióját a nemrég alakult pedagógiai főiskolák vették volna át, de hamar kiderült, hogy ezek „nem tudják” a megnövekedett igényeket – az általános iskolák alsó és felső tagozatára alkalmas nevelők kiképzését – kielégíteni. Ezért visszaalakították a középfokú tanítóképzést.

1949 szeptemberében létrehozták a négyéves pedagógiai gimnáziumokat.

Kettős feladatuk volt: egyrészt főiskolai, egyetemi tanulmányokra való előkészítés, másrészt az általános iskola alsó tagozatában való tanításra alkalmas, illetve óvodai nevelők képzése. A terv szerint a IV. évfolyamok év végén líceumi érettségit tettek volna, de a nagy tanítóhiányra való tekintettel a líceumi IV. évfolyamok számára lehetővé tette, hogy a II. félévben tanítóképző intézeti IV. osztályokként folytassák tanulmányaikat. A IV. osztály befejezése után pedig az 1950/51-es iskolai évben a tanítóképző intézet átmeneti óra- és tanításrevü V. osztályának elvégzése után tehettek volna tanítóképesítő vizsgálatot. Ezt a rendeletet a miniszter azonban hatályon kívül helyezte, s elrendelte, hogy a IV. osztályt végzettek az 1950/51-es tanévben gyakorlóévre kötelesek menni. Ennek megfelelően 1950 szeptemberétől a IV. osztályt végzett tanulók tanítani mentek, s egyévi gyakorlat után tettek képesítővizsgát. Az egymást követő változásoknak az lett a következménye, hogy tanítóképzésünk visszasüllyedt arra a 4 éves középfokú szintre, amely már 1881-ben kiépült hazánkban.

Az országos változásnak megfelelően az 1949/50-es tanévet a nyíregyházi intézmény I. II. III. pedagógiai gimnáziumi – tanítóképző tagozat – és IV. líceumi osztályt IV. tanítóképzős osztállyá átszervezni azok részére, akik megfelelő eredményeket értek el.

Ezt követően egy évre gyakorlatra mentek a IV. évesek, majd összevont érettségi és képesítő vizsgát tettek 1951 augusztusában.

A pedagógiai gimnáziumok egy évig működtek, majd újra tanítóképzővé kellett őket átszervezni a Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1950. évi. 43. tvr. alapján.

A rendelet kimondta, hogy a tanítóképző négyéves szakiskola, melynek érettségivel való lezárása után 1 éves tanítói gyakorlatra mennek a növendékek, s végül sikeres tanítóképesítő vizsga letétele után nyerhetnek tanítói oklevelet.

Az 1950-51-es tanévben, a nyíregyházi intézményben a rendelet alapján megkezdték működésüket a tanítóképzős I-IV. osztályok.

Az 1956-os októberi események következtében az iskolai munka folytonossága bizonyos időre megszakadt. A képzőben október utolsó és november első napjaiban, majd november végén összesen 3 hétig szünetelt a tanítás. A növendékek a nyíregyházi, október 26-i tüntetésen nem vettek részt, a tanárok zűrzavartól, provokációtól félve megakadályozták, hogy tanítványaik kimenjenek az utcára.

Így emlékezett vissza Kiss Anikó, Kiss Lajos gyermeke:

„Édesapánk erről a következőket mondta el nekünk:

A fiúk közül egy csoport odament hozzá, és azt mondta: Igazgató úr! Kimegyünk tüntetni! Édesapánk erre azt mondta, ne menjete! A fiúk újra rákezdték: De igazgató úr, mi ki akarunk menni tüntetni. Ekkor az igazgató úr kieresztette a hangját, és rájuk rivallt: azt mondtam, nem mehettek, és ebből az épületből senki ki nem fogja tenni a lábát!

Miért tette ezt az, aki, amikor otthonában reggel a rádió közvetítéséből meghallva a budapesti eseményeket, szinte tánclépésekben közlekedett?!?

Édesapánk pontosan nem emlékszem kikkel, tanártársakkal (?) végigjárta az iskola osztálytermeit, hogy megtudja, kik tudtak eljönni az iskolába, és kik hiányoznak.”³⁴

Féltették a tanulók testi épségét is, akkor már nem is alaptalanul.

„Igen! Édesapánk nekünk részletesen el is mondta, miért volt a tanári kar és ő ennyire határozott „képzéjétek azt el, hogy kik is voltak a tanítóképzősök! Faluról, többnyire szegény körülmények között élő, paraszt gyerekek. Őket 14 éves korukban szüleik ránk bízták, hogy tanítók legyenek. Hát hogyan tudtam volna elszámolni velük, hogyan nézhettem volna a szülő szemébe, ha a gyermekükkel valami baj történik?!”³⁴

Így is előfordult az, hogy 5 tanítóképzős növendéket indokolatlanul megverték az utcán a rendőrök.

A tanári kar mindent elkövetett, hogy a megszokott tanítási-tanulási munkafeltételeket biztosítsa. Az ifjúság körében némi egykedvűség, kiábrándultság, csalódottság mutatkozott, és az általános munkafegyelemben még 1957. január-február hónapjaiban is érezhető volt az októberi események lelki hatása.

A fiú-tanítóképzőben ennek megfelelően egészen 1957 őszéig voltak tanítóképzős I-IV. osztályok. Az 1957/58-as tanévben I. osztály már nem indult el, s a fokozatos kifutással a képzés átadta helyét a felsőfokú, főiskolai szintű tanítóképzésnek.

1957 szeptemberében, a nagy tanítóhiányra való tekintettel, érettségivel rendelkezők is engedélyt kaptak képesítés nélküli tanításra, s számukra 2 hetes „elindító” tanfolyamot rendeztek a nyíregyházi tanítóképzőben. Az évfolyamán még két alkalommal tartottak részükre konzultációt, s a részt vevő 47 fő év végén először kiegészítő érettségi, majd képesítővizsgát tett. Ugyanakkor az érettségivel rendelkező tanulók számára párhuzamos IV. osztály indítását is engedélyezte a minisztérium. A tanulók év végén kiegészítő érettségit téve a többi negyedikkel együtt gyakorlóévre mentek, hogy egy év múlva tehessenek sikeres képesítővizsgát.

A középfokú képzők megszüntetését és a felsőfokú tanítóképző intézetek létesítését a Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1958. évi 26. sz. törvényerejű rendelete mondta ki. A rendelet értelmében 1959. szeptember 1-jén kellett megnyitni a felsőfokú tanítóképző kapuit.

Az 1959/60. tanévben az utolsó tanítóképzős negyedik osztály a Nyíregyházi Felsőfokú Tanítóképző Intézetben év végén érettségit tett, és a gyakorlóév után, 1961-ben képesítőzött.

Ez az osztály volt az utolsó, mely Nyíregyházán középfokú tanítói oklevelet szerzett.

Ezzel a középfokú tanítóképzés Nyíregyházán is megszűnt, de elrendelték Nyíregyházán is a felsőfokú tanítóképzés megszervezését.

2 Dr. Kiss Lajos életútjának áttekintése

2.1 Élete

1910. április 19-én született, Sarkadon (egykor Bihar, ma Békés megye). Paraszti családból származik. Édesapja Kiss Imre, édesanyja Mózes Zsófia. Négyen voltak testvérek. A testvérek közül Lajos volt a legfogékonyabb a tanulásra. Édesapjának kiemelkedő volt az irodalmi és vers ismerete. Ez nagy hatással volt Lajosra. Szüleik példás odaadással, szerető gondoskodással, ugyanakkor megfelelő szigorral nevelték fel őket. Ezt a melegséget árasztja az 1918-ból való családi kép (*1. számú melléklet, szemből nézve bal oldalt látható Kiss Lajos*). Később ő is így nevelte fel gyerekeit.

A református népiskola négy alsó osztályát Sarkadon végezte, majd ugyanitt a négy polgárit is. A polgáriban már érdeklődéssel figyelte a magyar irodalom nagyjait, s egyre jobban foglalkoztatta munkásságuk alaposabb megismerése. Érdeklődéssel figyelte a magyar ifjúság sorsának alakulását, már 1923-ban előadást tartott „Az ifjúság és a világháború” címmel.

1924. szeptember 1-jén jelentkezett a Magyar Királyi Állami Tanítóképző Intézetbe. A tanítóképző és az internátus a város négy különböző pontján helyezkedett el. Elmesélte Raffay Zoltánnak, hogy emlékszik az igen sok „gyaloglásra és futásra”, ezen kívül az első évesek Bethlen Gábor utca 17. szám alatti kis parasztházban lévő internátus öreg pedellus bácsijára, aki apai szigorral örködött, hogy a kisdíákok azt tegyék, ami miatt (tanulás) szüleik elengedték őket a családi kötelékből.

Képzős éve alatt továbbra is a magyar irodalom, majd a pszichológia és a neveléstudományi tárgyak foglalkoztatták. Az irodalom iránti nagy szeretete kifejezéseként igen sok Ady Endre és Arany János költeményt tanult meg. Az irodalom iránti szeretete és mélységes tisztelete élete végéig elkísérte. Még 90 éves korában is gyönyörűen idézett Arany János Toldi című művéből, s nem feküdt le este, hogy ne olvasson el belőle egy részletet. A szorgalmas és céltudatos munkáját bizonyítja, hogy az 1925/26-os és 1928/29-es iskolai év folyamán szorgalmáért, jó magaviseletért, munkájáért a helybeli könyvkereskedők ajándékából részesült⁷.

1926. május 31-én a Magyar Nemzeti Szövetség Szabolcs vármegyei és nyíregyházi Köre ifjúsági irodalmi pályázatot hirdetett. Az I.- II.- III. évfolyamosoknak szóló pályázatán elismerő iratot mint IV. díjat nyert⁸.

1928 őszén országosan rendezett, s a magyar ipar pártolását és fejlesztését célzó Magyar Hét alkalmából a növendékek dolgozatot írtak, minden osztályban e nagy gazdasági problémáról, amely dolgozatok közül a debreceni ipari kamara a legjobbakat, köztük Kiss Lajos dolgozatát is könyvjutalomban részesítette⁹.

A Nemzeti Szövetség Szabolcs-vármegyei Szervezete tűzött ki pályatételeket a középiskolai tanuló ifjúság számára, azon célból, hogy a csonka Magyarország helyzetével való foglalkozásra ránevelje. Kidolgozásra kerültek általános tételek és a tanítóképző intézetek ifjúsága részére szaktételek.

A III.- IV.- V. évfolyamosok közül, az általános tételek csoportjában Kiss Lajos I. díjat, nagy ezüstkeretes plakettet kapott.

A pedagógiai szaktétel kidolgozásával a II. díjat, a kis ezüstkeretes plakettet érte el. A gazdasági szaktétel megírásával a III. díjat, egy műkeretes ezüstkeretes plakettet tudhatott magáénak¹⁰.

1928. október 6-án az ünnepi beszédet Ő mondhatta el. Ez nagy megtisztelést jelentett számára¹¹.

Kezdte érdekelni a pszichológia. Egyre mélyebb rétegeivel ismerkedett meg. Több dolgozatában foglalkozott a gyermeki lelkivilág megismerésének problémáival.

Aradvári Béla (magyar nyelv és irodalom), Bácsfalvi Antal (ének–zene), Dohanics János (matematika), Orbán András (történelem) tanár urakat szerette a legjobban, őket, akik támogatták az irodalom iránti rajongásában, akiknek köszönhetően vált a filozófia, lélektan, neveléstan, családi nevelés jelentős hirdetőjévé.

Ők nemcsak a megtanulandó tananyagot ismertették meg Kiss Lajossal, hanem életre szóló tanulságokat, élményeket és elhivatottságot mélyítettek el benne.

A családi kötelék, a szülőföldje (Sarkad) mindig a szeme előtt lebegett, bárhová is sodorta az élet, még halála előtt 2 évvel is „visszahívta”.

(Szülei és két testvére a sarkadi temetőben pihennek. Gyakran meglátogatta őket.), az utolsó két évében már kevesebbszer tudott elmenni, de évente legalább egyszer „meglátogatta a szüleit, testvéreit”. A családjához mindig ragaszkodott. A pedagógusi pálya, hivatás mellett a családja jelentette számára a másik éltető erőt. A tanítás mellett még arra is szakított időt, hogy egy, mintegy 200 n.öl „minta gyümölcsöst” sógornője férjével kialakítsanak a szőlőskertjükben, ahol a nyírbátóri gazdákat megtanították, hogy hogyan kell metszeni, gondozni a fákat⁴¹. Mindezt emberszeretetből tette. Önzetlen és odaadó volt. Sokszor fontosabb volt számára a tanítványa, mint saját maga.

1928 decemberében „hóban tartott” tanítóképesítő-vizsgálaton, amelyen dr. Nevelős Gyula miniszteri tanácsos elnökölt az évfolyam 33 hallgatójából 22-en elemi népiskolai tanítói oklevelet szereztek, köztük Kiss Lajos is. Az írásbeli vizsgálaton pedagógia-, magyar nyelvi tételek és mennyiségtanból 4 feladat szerepelt, melyeket Kiss Lajos kiválóan megoldott, így színjelessel fejezte be ezen tanulmányait¹². *(2. számú melléklet)*

1929-ben beiratkozott a Szegedi Állami Polgáriskolai Tanárképzőbe. Itt 1929-től 1933-ig tanult.

A magyar nyelv és irodalom szeretete még most is mélységes érzelmeket váltott ki belőle, ezért érdeklődési körének megfelelően a magyar nyelv és irodalom, történelem és kézimunka, más néven szlőjd szakra jelentkezett. A tanárai (többek között: Bartók György, Dézsi Lajos, Imre Sándor, Mester Sándor, Sík Sándor, Várkonyi Hildebrand) hamar észrevették, hogy kiemelkedik társai közül, ezért, hogy ismereteit minél magasabb szintre emelje tudományos diákköri munkákkal bízták meg.

Nagy hatással voltak gondolkodására, s szakmai előmenetelére.

1933-ban színjeles tanulmányi eredménnyel megszerezte a magyar nyelv és irodalom, történelem és kézimunka polgári iskolai tanári oklevelet.

1934-ben a „Botond” B.E. 1933. március 18-án tartott nagygyűlésén (melynek székhelye Szeged volt) érdemeinek elismerésül Örökös Tb. Vezérnek „nevezték ki” 1934. március 30-án.²³

Közben hallgatója volt a Ferenc József Tudományegyetemnek is, ahol a magyar irodalom, magyar költészet, magyar dráma és színjátszás tárgyakból kitűnő minősítéssel vizsgázott.

1933-tól az Apponyi Kollégium hallgatója lett. Az Apponyi Kollégium jelentőségét mindig és mindenhol, ahol csak tehette, hangsúlyozta *(Pl. az 1996. február 24-i hozzászólása)*! Ez tette őt és az itt képzetteket tanítóképzésre felkészített tanárokká!

1935-ben filozófia és pedagógiai szakcsoport tárgyak tanítására feljogosító tanítóképző intézeti tanári oklevelet szerzett, szintén kitűnő minősítéssel.

A szegedi egyetemen filozófiából, neveléslélektanból és pedagógiából cum laude doktori fokozatot szerzett. Bölcsészdoktori értekezését Péterfy Jenő világnézetéről írta, melynek védeése 1939 novemberében volt. *(Képzéseket, továbbképzéseket, tanfolyamokat megerősítő adatok a családi iratokból, 3. számú melléklet.)*

A néptanítói oklevél megszerzésétől fokozatosan, lépésről lépésre jutott el a doktori minősítésig. Ennek oka: 16 éves volt, amikor édesapja meghalt. A 4 gyermek közül a második legidősebb volt. Özvegy édesanyját kívánta kímélni: mindig volt a kezében oklevél, pénzkereseti lehetőség. Nyaranta keményen dolgozott a földeken³⁴.

Ilyen magas szintű tudással, a szegedi Állami Polgáriskolai Tanárképző egyik tanárának, Imre Sándornak hatására kezdte el pályáját a kiskunfélegyházi Állami Tanítóképzőben, ahol az összes pedagógia tárgy lelkes oktatójává vált.

1937. január 1-jéig dolgozott az intézményben.

1938-ban megnősült, Tatos Ilona tanítónőt, a nyírbátori református elemi iskola volt kántortanító-igazgatójának lányát vette feleségül. (Házasságukból 3 gyerek született. A gyerekek nagyon fogékonyak voltak a tanulásra, így apjuk pozitív példáját látván ők is minél magasabbra kívánták emelni tudásukat. Talán ezért választották a gyerekek a következő pályákat: Árpád fizikus egyetemi tanár, Attila belgyógyász- hematológus egyetemi tanár, Anikó vegyész-doktor.

4. számú melléklet)

Ezután volt iskolájába, a Nyíregyházi Királyi Állami Tanítóképző Intézetbe vezette szíve.

1937-ben a Tanítóképző Intézeti Tanárok Országos Egyesületének tagjává választották. *(Részletek a szolgálati helyekről, társadalmi munkákról, a családnál lévő iratokból, 5. számú melléklet.)*

Az 1937/38-as tanévtől a tanári tantestület tagja lett, mint óradíjas, bentlakó, helyettesítő tanár. Tanított lélektant a III. osztályban, nevelés- és tanítástant a IV. osztályban, neveléstörténetet az V. osztályban. Pedagógiai szemináriumokat tartott az V. osztálynak és nevelési és tanítási gyakorlatot a IV.- V. osztályokban¹³.

Fontosnak tartotta a nemzeti,- nemzet szeretetére való nevelést.

A pedagógiai szertár és könyvtár őre, illetve köztartásvezetőként is dolgozott.

Ezt kimutatásképpen az anyák napjáról való megemlékezésen a magyar anyák nagy nemzetmentő szerepére, az egészséges társadalom legfőbb erősségére, a családi nevelés lemérhetetlen értékeire Aradvári Béla tanár úrral együtt hívták fel az ifjúság figyelmét¹⁴.

Tanulmányi ideje alatt sokszor részesült dicséretben, könyvjutalomban, ezért, amikor a katedra másik oldalán állt, kötelességének érezte, hogy ő is motiválja, értékelje a kötelességtudó, értékes munkát végző diákokat. Ezért 1939-ben ő is hozzájárult a növendékek könyvjutalmazásához Kiss József tanker. kir. főigazgató úr, Bácsfalvy Antal c. igazgató és Aradvári Béla tanár úrral együtt¹⁵.

Rendszeresen látogatta a képesítő vizsga előtt állók tanításait. Akkor és ott segített, amikor és ahogyan tudott.

1939-ben pedagógiai tárgyak előadója lett.

Az 1939/40-es tanévtől már szervezettant is tanított heti egy óraszámban.

Maradt a pedagógia szertár és könyvtár őre, illetve kinevezték díjkezelővé és a III. osztály főnöke lett¹⁶.

Miután elfogadta a tanker. Kir. Főigazgatóság a „T20/1939-40. sz. alatt a tanítóképző intézet 1939/40 iskolai évi tantárgyfelosztását, Dohanics János igazgató az órarend elkészítésével Őt és Gajári Mihály tanárokat kérte fel¹⁷.

1940/41-es tanévben pedig már tanárkari jegyzővé lépett elő¹⁸.

A Szabolcs-vármegyei Bessenyei Társaság tagja lett, majd 1941-ben a Nyíregyházi Levente Egyesület „fogadta karjai közé”.

1940. január 1-jén rendes tanárrá nevezték a 141840-939 VKM. rendelet alapján¹⁹.

1939-ben a Kir. Főigazgatóság 8122-938-39. sz. rendelet alapján engedélyt kapott a bejárásra. 1946-ig Nyírbátorból járt be naponta tanítani Nyíregyházára. Közben másfél évig katonáskodott, de sikerült a háború befejeztével Magyarország Szabolcs-Szatmár-Bereg megye határán belül elhelyezkednie és hivatásának élnie.

A IV.-V. éves hallgatóknak pedagógiából előadásokat tartott.

Dohanics János tanár úr és Kiss Lajos tanár úr 1940. április 6-án a Szabolcs-vármegyei Népfőiskolai Munkaközösség tagja lett²⁰.

1945 és 1951 között Nyíregyházán, Nyírbátorban, Kisvárdán óra adó tanár volt²¹.

A Nyírbátori Pedagógiai Gimnázium óvónői tagozatát végig kísérte a hosszú, göröngyös, akadályokkal teli úton. Ha kellett, akkor barát volt, kolléga vagy akár lelki társ. Az utolsó osztálya 1950/51-es iskolai tanévben végző diákok voltak, akiknek felkérésére szívesen adta képét a táblára.

(6. számú melléklet)

Ezután az év után már csak a Nyíregyházi Tanítóképzőben tevékenykedett.

„1947. márciusában részt vettem a nevelők III. lélektani tanfolyamán, innen hazatérve dr. Kiss Lajos kartársammal megindítottuk az Állami Gyermeklélektani Állomást szervezését, ami 1947. novemberében az ország V. ilyen intézeteként megkezdte működését. Ennek munkájában alkalmas munkatársként továbbra is közreműködtem.”²² - írta *Porzsolt István az önéletrajzában*.

Az Állami Gyermeklélektani Állomás létrehozását és működtetését dr. Margócsy József úgy tekinti, amely Nyíregyháza közoktatás fejlesztésének az egyik legjelentősebb lépése volt abban az időben²³. Ez az intézet 1949-ig működött Kiss Lajos irányításának köszönhetően.

1948. szeptember 10-én az Állami Kiss Ferenc Tanítónőképző Intézet és Leánylíceumban tartott javítóképesítő és érettségi vizsgákat lezáró értekezlet elnöke volt. Az anyanyelv iránti szeretete

és tisztelete itt is előtérbe került, hiszen az osztályzásnál nagyon súlyos hibának vette az anyanyelvi és helyesírási hibákat. Az osztályzás szigorú volt, többen kaptak elégtelen osztályzatot²⁴.

1949. június 16-i érettségi vizsgálati értekezletének elnökeként a következőket mondta: „Végtelenül gondos, lelkiismeretes, példászerű a dolgozatok tanári kezelése, viszont a növendékek stiláris készsége és helyesírásuk hagy némi kívánnivalót.” A magyar irodalom és nyelvtan szeretete élete minden mozzanatában jelen van. Igyekezett átadni tanítványainak, több-kevesebb sikerrel.

1949. június 28-ai képesítő vizsgán (elnöke: Juhász Géza) a vizsgálobizottság tagjaként dr. Kiss Lajos a szabadművelődés tárgy köréből adhatott kérdéseket. A képesítő vizsga záró értekezletén Juhász Géza mint elnök beszámolt a tanári karnak a vizsgán szerzett tapasztalatairól. Kiss Lajosról az alábbi gondolatot közölte: „A szabadművelődés tanára, más irányú elháríthatatlan kötelezettsége miatt aránylag kevészer jutott szerephez, ilyenkor megfelelően teljesítette hivatását. A szabadművelődés feladatával a gyengébb jelöltek is tisztában vannak, de mintha gyakorlati tapasztalataikat nem használták volna föl rendszeresen a jövő tennivalóinak tudatosítására.”²⁵ *(idézet 1949. június 28-i képesítő vizsgazáró értekezlete.)* Ez a mondat is bizonyítja, hogy minden diákját szerette és segítette, ahogyan Őt is segítették és szerették az Ő tanárai. Talán azért nem szólt közbe a feleletekbe, nehogy lerontsa diákjainak érdemjegyét.

Már amikor a család Nyíregyházára költözött (1946), Kiss Lajos tanár úr már szilárd hittel és céltudatossággal, abból a pedagógiai hagyományból merített erőt, amely elsősorban a néptanítói képzés erősítésén fáradozott, s eszménye a tanító nemzedékek szakmai, módszertani, felkészültségének szilárd megalapozása. Ennek jelentősége az 1947-es választást követő történelmi, politikai változások után még inkább felerősödött benne. Pedig a Rákosi és a Kádár nevével jelzett egypárti, kommunista diktatúrában nem volt könnyű azzal a politikai megbélyegzéssel együtt élni, hogy „Felesége klerikális beállítottságú, a maga világnézete sem tisztázott. Nem tudja, hogy a DISZ-ben milyen munka folyik, nem is érdekli. Nevelők képzésére politikai megbízhatatlansága miatt nem alkalmas, funkciójából leváltandó.” *(részlet az igazgatók 3 hónapos iskolája után adott jellemzésből. Bp., 1952 márc. 27.)*

Igen, a „Párt” munkájában nem vett részt, a Nemzeti Paraszt Pártnak volt tagja 1945-től egészen annak megszűnéséig, illetve pályája minden percében a Pedagógus Szakszervezet lelkes és kitartó munkatársa, tagja volt.

E súlyos minősítések közül sokszor egy is elég volt, hogy pályáját megtörjék, s ellehetetlenítsék. De szakmai felkészültségében, hozzáértésében, közéleti aktivitásában, illetve személyes tulajdonságaiban (kedves személyiség, jó szándék, empátia képessége) soha nem találtak kivetni valót. Emellett volt tanítványai sem felejtették el, többször kiálltak mellette, így akadályozták meg a budapesti utasítás végrehajtását is. „...És biztosan volt benne valamilyen gazdag érzékenység tanítványai iránt. Évtizedekkel később hallottam, tapasztaltam azt a meleg ragaszkodást,

kétoldalúan, tanár és diák, osztályfőnök kapcsolatokban, nyilvános ünneplés közben is. Rendkívül ritka a diákhálónak ilyen évtizedek múltán is megmaradt megnyilatkozása.” *(részlet dr. Margócsy József leveléből, 2002. február 5.).*

1949-ben a Nyíregyházi Állami Tanítóképző Intézet igazgatójává nevezték ki.

1959-ig töltötte be ezt a tisztséget.

Volt tanárai közül sokan beosztott kollégái lettek (Aradvári Béla, Dohanics János, Bácsfalvi Antal). Sokat foglalkozott azzal, hogy rátermett fiatal emberek kerüljenek a pályára. Ő maga is tudta, hogy mit jelent kiemelkedni a családból, tanítónak lenni. Mint a tanítóképző intézet igazgatója, a hatékonyságra törekedett (jól tervezett, hangsúlyozott oktatási célok, működő értékelési rendszer, iskolai programok koordinálása, tanárok támogatása, magas elvárások a tanárokkal és a diákokkal szemben). Fontosnak tartotta, hogy a jelöltek alkalmassági vizsgán essenek át. Tehát pedagógiai szituációk elé állították először a felvételizőket, s miután ezt megoldották, kérték számon elméleti ismereteiket magyarból, matematikából. A magyar népdalokat ismerni és énekelni kellett, valamint egészséges és edzettnek kellett lenni. Megpróbálta a tanítójelöltekkel elfogadtatni, amit saját magára is kötelezőnek érzett: a tanítói – tanári nem egyszerűen foglalkozás, hanem valami magasabb rendű motivációra való készítés, hivatástudat. Szeretni és megnyerni kell a diákot, a tudás vágyát fel kell kelteni. Szerinte a hivatástudat meghatározza a tanári testület erkölcsi magatartását, összefogását a felnövekvő nemzedék nevelése, tanítása érdekében.

Fontosnak tartotta, hogy az intézethez tartozó gyakorlóiskola pedagógusai úgynevezett „gyakorlóiskolai vizsgát” tegyenek. Ezt később, a már felsőfokú tanítóképzésben is hangoztatta, sőt a külső iskolai gyakorlatot vezető tanítóknál is fontosnak tartotta volna vagy legalább a megfelelő felkészítésüket, erre a speciális munkára.

Mindezeknek köszönhetően 1955-ben és 1970-ben megkapta Oktatásügy Kiváló Dolgozója kitüntetést.

„Politikai megfigyelők voltak a diákok között is. Lajost is megfigyelték, amúgy is abban az időben kevés olyan ember volt, akit nem figyeltek. Sok tanítványa politikai szervezetben dolgozott. Ezek a tanítványok (Pl.: Orosz Ferenc: megyei párttitkár, Arató Ferenc: művelődési osztály vezetője, ... stb.) óvták a tanáraikat, és az intézményt is. Volt, hogy eljöttek bennünket kioktatni, de soha nem büntettek meg, mert annyira tisztelték, szerették a tanáraikat.” *(Szabó József gondolata)*

1956 augusztusában próbálta észérvekkel meggyőzni a tanári kart és a vezetőket is, hogy miért jobb a középfokú tanítóképző (azaz a gimnázium), mint a felsőfokú. Hogy milyen beszédet mondott? Azt megtudhatjuk Porzsol István tanár úr iratai közt lévő kéziratból.

Kiss Lajos: „Több lesznek az általános gimnázium pártiak.

Szükséges az előiskola: Lényegeset nem tudtam felhozni ellene. 14 éves kortól indul a szakképzés. Anyagi fogja eldönteni. 1, 2 éves képzés kevesebbe kerül, mint az 5 éves. Ez lélektani

megindultatás volt. A 4 éves esztendő is biztosítani kell –katonai nevelésben- szükséges a hosszabb idő. Sablonos, szépen ment elméletileg. Bebizonyította – nem papíron. Pedig főiskolán nem jobbak a tanítóképesítők. Mert a gimnázium 90 %- a tanítóképzős, ők mentek a polgári tanítóképzőbe. Azért lett tanító, mert a polgáriból csak ide jutott. A tanítóképző hivatástudatra nevelt. A pályai irányulás nem korlátozódhat a területre. Az ilyen gimnáziumban lesz szellem, amely minden tudást a polgári szempont alá rendel.

A közt. szemlélet: Az elutasításokat nem tudnám meggyőzni, hogy ez jó.

Nem a legjobb gimnázium, éretten mennek pedagógusi pályákra, mert a társadalom megbecsülés még nem tart itt.

A leggyengébbek fognak oda kerülni.

Sokat markolunk és keveset fogunk. –Kémia képtelen várni a 8. osztályban és a képzőkben nem tudja.

Keveset, de jól. –alapos pedagógiai elv

Nem csapjuk be a gyereket.

A 30-as években a poroszoknál is volt hasonló.

Megcsinálták és visszacsinálták.

Szigorúság a gimnáziumban van, de ők tanulnak lélektant stb. és iskolát látogatnak. Javítani fog kelleni.

A nevelőképzés nem szakismeretek átnyújtása. Szétszedjük darabokra a kis gyerekeket. –Szabad ezt megtenni?

A nevelés integrál.

Nem szabad szétarabolni a gyereket. Legnehezebb összeillesztgetni a gyereket, hogy ne túlzásba.

A társadalom csak a gimnázium végét értékelte.

Ezen túl vagyunk. –Ez már nem térhet vissza.

Az iskola dolgait az élet dönti el.” (*A kézirat olvasható a 7. és a 8. számú mellékleten.*)

Ezt a szemléletét, véleményét és ehhez kapcsolódó gondolatait megosztotta a gyerekeivel is³⁴.

Amikor 1958-ban életre hívták a felsőfokú óvó- és tanítóképző intézeteket még 3 évig oktatott Nyíregyházán.

1967-től tagja lett a Magyar Pedagógiai Társaságnak, s ezzel a lépéssel újabb feladatokat vállalt a képzés terén és a felsőfokú pedagógiai kutatómunka koordinálásában.

1959. július 1-től 1962. január 31-ig intézeti vezetőtanár volt.

Pszichológia vezető-tanárként látta el a Tanítóképzők Országos Szakbizottságának elnöki teendőit.

Emellett lélektant, logikát, didaktikát tanított és tanítási gyakorlatokat vezetett.

Ezt a tevékenységét 1969-ben a Bessenyei- emléklakett átadásakor így értékelték: „A megye első felsőfokú oktatási intézményét szépen kialakított útján 1959-ben elindította és vezette.”²⁶

Nyíregyházáról 1962. február elsején meghívták a Debreceni Felsőfokú Tanítóképző Intézet pedagógia tudomány szakára vezető tanárnak.

1976-ban a debreceni Tanítóképző Intézetből, a későbbi Kölcsey Ferenc Tanítóképző Főiskoláról vonult nyugdíjba, de úgy, hogy egyik volt tanítványa, dr. Kelemen László professzor meghívására 1975-től már a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen mint tudományos munkatárs, a professzor által létrehozott Pszichológia Tanszékén tartott fejlődés- lélektani előadásokat és szemináriumokat vezetett. 1976. február 1-től²⁷ 1985. június 30-ig²⁸ a KLTE tudományos munkatársa, adjunktusa volt, ennek keretében is előadásokat, illetve szemináriumokat tartott havi 70 órában. (1982. szeptember 1-től 1985. június 30-ig Gelléné dr. Kálmánchey Mártát helyettesítette.)

Átjárt tanítani ugyanezt a tárgyat a Nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolára is.

1975. szeptember 1-től 1976. június 30-ig a Bessenyei György Tanárképző Főiskola Pszichológia tanszékén főiskolai oktatói munkakörben alkalmazta dr. Margócsy József főigazgató²⁹.

Innen (a KLTE-ről) vonult végleg vissza az aktív oktatói pályáról, 1985-ben.

1989 márciusában, 79 éves korában megözvegyült. Továbbra is a saját külön lakásában élt, de szoros, minden napos kapcsolatban volt gyermekeivel és 7 unokájával. A feleség gondoskodását a három család vette át.

Jóval túl a 80. életévén a kertjében való munkálkodását fele időre csökkentette, így még több időt töltött gyerekeivel és unokáival. A családi együttlét fontosságát, az egymáshoz való ragaszkodást élete végéig kiemelten fontosnak tartotta és szorgalmazta. A névünnepek, a születésnapok, s a nagy ünnepek tiszteletét, s az azokon való részvétel örömét nemcsak gyermekeibe, hanem unokáiba is beoltotta. Ugyanígy a népért, a nemzetért érzett felelősségtudatot is. Népdaltudása és szeretete a családban is legendássá vált, mint ahogy dr. Szabó József tanár úr említette. Raffay Zoltánné is részt vett ezeken a családi összejöveteleken és elmondta, hogy az a bizonyos „Nád a házam teteje” kezdetű dal mindig elhangzott. Sőt azt is említette, hogy a nyírbátori óvónőképzősök is ezzel a nótával várták kedvenc tanárukat.

Betöltötte a 91. életévét, amikor megbetegedett.

Első műtétje után látszólag szépen felgyógyult. Ám betegsége gyorsan kiújult, második műtétjét követően már nem tudott visszakerülni otthonába. Azon a klinikán kezelték, ahol fia, Attila dolgozott. A család tagjai és a 24 órás otthoni felügyeletébe korábban bevont személy, minden nap mellette voltak. 2002. január 30-án távozott el örökre.

Még megérte, vagy éppenséggel megvárta, hogy egyik lány unokája külföldről hosszú távolléte után az előző év utolsó hetében hazatérjen. Amikor a „lyány” (*nagyapai kiszólás...*) belépett a kórterembe, a rá oly nagyon jellemző, szétáradó mosollyal és az arcfelderüléssel jelezte örömét.

Debrecenben, 2002. február 8-án kísérték utolsó útjára a családtagjai, rokonai, kollégái, tanítványai (Pl.: Szabó József, Bartha Dénes), barátai, ismerősei és mindenki, aki szerette, tisztelte és felnézett rá.

A temetés megszervezésébe szinte észrevétlenül és önkéntesen nemcsak a család, hanem a jó barátok és az egykori tanítványok is bekapcsolódtak.

Szászfalvi Imre református lelkész, a család barátja kezdte el a temetési szertartást. A szertartás végén, de még a ravatalozóban Horváth József egyik volt tanítványa hozzá írt versét mondta el.. A sírnál a lelkészi szolgálatot Dani István egykori tanítványa vette át Szászfalvi Imrétől. Búcsúbeszédet mondott még lakásszomszédja és rendszeres beszélgető- és eszmetársa dr. Kornya László, és az egykori tanítványok nevében Bencsik Mihály.. S majd a legvégén a Himnusz csendült fel, amelyet a megjelent sok egykori tanítvány kezdett el énekelni. Az osztálytalálkozók mindig ezzel értek véget³⁴.

Az egységes pedagógusképzés érdekében is rengeteget tevékenykedett, „címzetes főiskolai tanári” címét, ezért a munkáért kapta, 1973-ban.

Tanári tevékenysége kiegészült az oktatói nevelői tevékenység szerves részének tekinthető ismeretterjesztő munkával. Ezért hosszú éveken át szívesen vállalt megbízásokat a TIT-nél. Ezért a tevékenységéért 1979-ben megkapta a „TIT Aranykoszorús”- jelvényét, 1982-ben a társulat tiszteletbeli tagjává választotta. 1975-ben a „Munkaéremrend Ezüst Fokozata”³⁰- kitüntetés, nyugdíjba vonulásakor a „Munkaéremrend Arany Fokozata”- kitüntetését kapta meg³¹.

2005. november 24-én a Kölcsey Ferenc Gimnázium falára ünnepélyes keretek között 3 márvány emléktáblát helyezett el a Nyíregyházi Városvédő Egyesület Labossa Gusztáv elnök vezetésével. Az egyik tábla az épületet, mint jeles építményt hivatott megjelölni. A másik kettő egykori, nevéssé vált diákoknak, Czine Mihály irodalomtörténésznek és dr. Kiss Lajosnak, egyben az egykori igazgatónak is állított emléket. Több megható és példát mutató található ebben a történetben. Az egyik az, hogy volt már egy emléktábla az épület falán, Váczi Mihályé, a költőé. Neki is, csakúgy mint Czine Mihálynak, dr. Kiss Lajos volt az osztályfőnöke.... A másik megható az, hogy dr. Kiss Lajos emléktábláját nemcsak a városvédők, hanem az egykori, hálás diákok állíttatták³².

2010. április 19-én „100 éve született dr. Kiss Lajos, a nyíregyházi tanítóképző igazgatója” címmel a Magyar Pedagógiai Társaság Szabolcs- Szatmár-Bereg Megyei Tagozata rendezvényt szervezett . A rendezvényszervezésből egykori tanítványai szintén alaposan kivették a részüket.

A Nyíregyházi Főiskola „A” épületének dísztermében vetített képek melletti előadásokból kettőt egykori tanítványai, dr. Madácsi Mária - Útravaló –Pszichológussá válásom címmel, Bartha Dénes, -„Példaképem, Tanárom, osztályfőnököm címmel, egyet az önmagát tanítványának is valló Raffay Zoltánné „Ember lenni mindig, minden körülményben” címmel tartottak.

A díszterem megtelt érdeklődőkkel, volt tanítványokkal, egykori pályatársak leszármazottaival, nyíregyházi és debreceni barátokkal, távolabbi és közelebbi rokonokkal. De volt ott még egy hozzászóló! Maga dr. Kiss Lajos.

Gyermekei és veje ugyanis meglepetéssel szolgáltak, és egy 86 éves korában elmondott, szenvedélyes hangú beszédéből hallhatták őt újra a magyar oktatás ügyében megszólalni³³.

A Kölcsey Ferenc Gimnáziumnál 17:00-tól, dr. Kiss Lajos emléktáblájánál köszöntő beszédet mondott Kalucza Lajos, a Kölcsey Ferenc Gimnázium igazgatója, majd egy tanító szakos hallgató dr. Kiss Lajos kedvenc költőjének egyik versét szavalta el (Ady Endre: A magyar tanítóhoz). Ezután következett a vendiákok éneke, koszorúzás és végül kötetlen beszélgetés és fogadás a gimnázium falai között.

A Bevezetőben megfogalmazott tételmondatomat („Nehéz, de tartalmas életpályát járt be. A magyar tanítóképzés egyik országosan is elismert, jelentős pedagógus egyénisége.”) nem is bizonyítja semmi más, mint ez az életpálya!

Annak az embernek az élete, akinek az érdeklődése az oktatásügy iránt szinte haláláig nem szűnt meg (eljárt előadásokra, hozzászólott, elmondta véleményét). Tanítványok sokasága tekintette példaképnek.

2.2 Dr. Kiss Lajos, a volt tanítványok és tanártársak szemszögéből

Szabó József tanár úr és Bartha Dénes tanár úr, 2011. február 03-án elevenítették föl emlékeiket a kéresemre.

Az alábbi részt Szabó József tanár úr elmondása alapján építettem föl.

Szabó József tanár úr az élményeit a képzőbe kerülésétől osztotta meg velem, amely nem volt sima. Először nem vették fel, de Kiss Lajos tanácsára megkereste Hertelendi Sándornét, a művelődési osztály vezetőjét. Hatására felvették egy mezőgazdasági gimnáziumba. Év végén különbözeti vizsgát tett (pl.: zenéből), felvételt nyert a tanítóképzőbe. *(9. számú melléklet)*

A természetét illetően szangvinikus természetű volt Kiss Lajos, tehát szigort és szeretetet egyszerre alkalmazott a növendékein.

Megemlítenék néhány példát a sok száz közül.

Nagy Károly apja igen magas rangú katonatiszt volt. Az édesanyjával és a húgával szinte a semmiből éltek. Kiss Lajos Igazgató úr megengedte neki, hogy ne legyen bentlakó, hogy anyagilag tudja támogatni szüleit. Tudniillik, hogy a Luther-ház alatt akkoriban egy Bacsik-cukrászda nevezetű hely volt és Ő ott zongorázott, s az ebből kapott pénzzel támogatta családját. Mindenki tudott erről, de soha senki sem árulta el.

Jelenleg az Egyesült Államokban él családjával.

Másik tanítványa Kővári Zoltán is „priuszos” fiúcska volt. (A priuszoszt úgy értem, és abban az időben az állam is úgy értette, hogy semmi információt nem tudnak róla. Az már gyanús volt.) Egy érettségivel felvették.

Következő tanítványa is, priuszos” volt, ugyanis a legnagyobb kulák volt az apja a környéken. Erre a problémára Kiss Lajos azt tanácsolta, hogy jelentsék át a lányt egy rokonhoz, ha lehet pedagógushoz. Mivel megváltozott a származása, eredete, mindjárt fel tudták venni a Tanítóképzőbe.

Sorolhatnám tovább a példákat, de mind arról győzne meg bennünket, amit tanár úr megerősített.

A békesség őrzője volt.

A tanárok sem civódtak, de a diákok sem. Mindig mindenben megtalálta az „arany középutat”.

A mostani Kölcsey Ferenc Gimnázium udvarán volt egy hatalmas kőasztal. A növendékek ott tartották a „diákszéket”. Mindenfelét megbeszéltek az iskolai ügyektől megkezdve a szerelmi csalódásokig. Kicsik és nagyok együtt, tehát az I. évesektől az V. évesekig. Tökéletes helynek bizonyult, a két hársfa és a kút meghittséget, biztonságot adott, ahonnan dr. Kiss Lajos gyönyörködhetett növendékeiben. Sokszor nem szólt semmit, csak nézett némán.

Szabó József tanár úr elmondása alapján Dohanics János igazgató úr is nagyon jó pedagógus volt. Sokaknak szimpatikus volt az a tulajdonsága, hogy nem direkt nevelést alkalmazott, hanem akkor és ott nevelt, amikor és, ahogyan kellett.

Kiss Lajosnak volt kitől megtanulnia a nevelést, a diákokkal való bánásmódot.

Talán ezért is alakult úgy, hogy amikor Dohanics János leváltásra került, akkor Ő dr. Kiss Lajost kérte meg arra, hogy ezentúl Ő irányítsa az intézmény és a növendékek sorsát³⁶.

Nem volt vita.

A tanárok is örültek, hogy Kiss Lajos került az igazgatói székbe.

„Dr. Tóth Antal, pedagógia szakos tanárunknak, neveléstudományt kellett tanítania. Nem tartotta a szovjet nevelési elméleteket mindenben hibátlannak. Bement Kiss Lajos igazgató úrhoz, s elpanaszolta, hogy ez egy halandzsa és, hogy Ő ezt nem tudja tanítani. Kiss Lajos igazgató úr azt felelte neki, hogy akkor menj be órára, add fel az anyagot (oldaltól oldalig), feleltesd le őket az anyagból, s mindjárt lesz jegyük. Igen ám, de hiába megtanultuk, elfelejtett bennünket feleltetni. Eljött az évvége, és nem volt jegyük. Megint szaladt Kiss Lajoshoz, hogy most mit csináljon. Bejöttek (Kiss Lajos, Tóth Antal) hozzánk kérdezték bennünket, illetve nézték a szorgalmat, ki hányszor volt órán, s ez alapján lett meg a jegyük.”

Nem volt olyan nap, hogy ne mutassa meg ezt a kedves, segítőkész, önzetlen oldalát (pl.: Minden egyes nap a vonat első kocsijában a bejáró diákokhoz bement és megkérdezte, hogy, hogyan állnak a leckével? S, ha volt valaki, aki nem készült fel kellőképpen valamelyik tárgyból, annak segített, hogy készületlenül ne menjen be az iskolába, s így volt ez visszafelé úton is, csak akkor a napi eseményeket elemezték.)

Akikkel beszélgettem, valamennyien említették ezt a momentumot.

Kifejezetten szerette, ha a tanári kar közel van hozzá. Az volt a szokása, hogy nem reggelizett meg otthon, így amikor az iskolába ért, kicsomagolta az ennivalóját és leült a tanárokhoz reggelizni. Közben beszélgettek, nevetgéltek.

Mindenki szerette, nemcsak a tökéletes szaktudása miatt, hanem a jó humora miatt is.

Létrehozták a „Tanári Baráti Kört”, ezek kis összejövetelek voltak, általában névnap, születésnap alkalmával összegyűltek a tanárok, volt, hogy dr. Romhányi Gyuláné házában, illetve Sárdi Béla tanár úr lakásán. Ilyenkor az asszonyok süteményt, elemózsiát vittek, s közben beszélgettek, nevetgéltek és énekeltek. Dr. Kiss Lajos kedvenc nótájával kezdték a napot, a „Nád a házam teteje” kezdetű dallal. Addig kellett énekelni, míg olyan átéléssel nem tudtuk elénekelni, mint, ahogyan Ő. Természetesen ez lehetetlen volt, így előfordult, hogy 10-szer, 20-szor is el kellett énekelni, de a találkozókat, a családi összejöveteleket is ezzel a nótával kezdték, sőt a nyírbátori óvónőképzősök ezzel a nótával várták tanárunk érkezését.

„Humanizmus, szeretet, segítőkészség és szigor jellemezték egyszerre.

Észrevette, ha baj van, ha valami bánt valakit.

Nyíregyházán, akkoriban 1700 pengő fizetésem volt. Még emlékszem, hogy 3 hónapig spórolni kellett, ahhoz, hogy egy új öltönyt vehessek magamnak. Nem dúskáltam az anyagi javakban, mire kifizettem mindent (lakbér, számlák), alig maradt valami élni. Valahogy, ezt a problémát Kiss Lajos

megérezte. Egyszer csak odajött hozzám és elkezdett panaszkodni, hogy a növendékek éjszaka egyedül vannak, egyetlen egy felnőtt sem tartózkodik itt éjszaka. Megkért, hogy lakjak bent. Azt mondta, hogy egy kis helyiséget berendez nekem, szekrénnel, ágygal, íróasztallal és minden mással amire szükségem van. Közölte velem, hogy kötelezettségem nincs, csak annyi, hogy a növendékekre nézzek rá néha-néha, így Ő is megnyugszik és nekem is jobb lesz. Természetesen nagyon örültem az ajánlatnak és azonnal elfogadtam.”

Nemcsak velem viselkedett így, hanem tanár kollegáival is.

„Egyszer előfordult, még növendék koromban, hogy az egyik tanárunk túlzásba vitte a „tűtüzést” (alkoholfogyasztást), így másnap reggel a lépcsőn találtuk meg. Szegény magáról is alig tudott. Kiss Lajos igazgató úr nem csapta ki, pedig megtehetette volna, ehelyett azt a döntést hozta, hogy a fizetését nem Ő kapja meg, hanem a kedves feleségét küldje be érte. Ennek a döntésnek köszönhetően, a család sem marad pénz nélkül, de a tanári kar becsületén sem eshet folt.”

Eltelt jó pár év, s tanítói oklevelet szerzett Szabó József.

„Szolnokra helyeztek ki. De én mindenféleképpen Nyíregyházán szerettem volna maradni. Néhány hónap után a Kossuth Lajos Gimnáziumba hívtak, mint történelem és művelődéstörténelem szakos tanár. Kiss Lajos megnyugtatóan, hogy mihelyt megüresedik egy hely, átvesznek a Tanítóképzőbe. Eltelt pár hónap, s Romhányi Gyuláné fertőző májbetegséget kapott. Kiírták egy egész évre, s a helyébe én kerültem. Kineveztek képzős tanárnak.”

A középfokú képzőt felsőfokúvá kívánták emelni.

Porzsolt István és Kiss Lajos is megosztották gondolataikat ezzel kapcsolatban. A bizottságba Porzsolt István került be. Kiss Lajos soha nem mondta, de valószínű, hogy ez a dolog a lelke mélyén bántotta. Mindkét tanár nagyon jó szakember, és még jobb pedagógus volt. Talán Kiss Lajos szakmailag mélyebb rétegekbe látott, mint Porzsolt István.

Az átalakuláshoz különböző javaslatok születtek. Az első javaslat az volt, hogy az intézmény vezetője egy irodalmár legyen, akinek semmi köze nem volt a tanítóképzéshez.

A tanári testület nem fogadta el ezt.

Porzsolt István taktikája az volt, hogy megbeszélte a Kossuth Lajos Gimnázium akkori igazgatójával, Adriányi Lászlóval, hogy mindenre megtanítják csak vállalja el az igazgatóságot. Így is történt. Kiss Lajos, s Ő is segítettek neki.

„A felsőfokú intézetnél minden idősebb tanár nyugdíjas lett, hogy itt taníthassak Kiss Lajos és dr. Romhányiné biztatására adtam be a pályázatomat, s sikerült is bekerülnöm” –emlékezett vissza Szabó József

Nyíregyházi éveit, munkatársait, tanítványait soha nem felejtette el. Ugyanúgy a kertészkedéstől sem tudott megválni, ezért Debrecenben is vett egy kiskertet, ahová idős korában is Trabant Kombijával kijárt.

Bartha Dénes tanár úrnak nemcsak tanára, hanem osztályfőnöke is volt.

„Kevés olyan tanárember van, aki a növendékeit kollégájának tekinti, s minden lehetőséget megragad, hogy azzá is neveljen bennünket. Nem volt olyan hónap, hogy a hadifogságból hazajött kortársainkkal ne gyarapodott volna osztályunk. Ezeket a fiúkat az osztályfőnök és a tanárok nagy többsége segítette, hogy felzárkózzanak az ittlévökhöz. Akkor még nem volt korrepetálás, de segítség az volt. Nagyszerű tanáraink voltak. Igazi pedagógusok. S ha netán valami rosszat tettünk a tűzre, mert ugye fiatalok is voltunk, Lajos bácsi segített elsimítani azt.

A gyermeklélektant úgy tanította, hogy azt mindenki szájátva hallgatta. Sokszor eljött egy-egy kistanítói tanításra. Azok a buzdító szavak, amiket Ő bírálatként mondott, sokunkat végleg az iskolához kötötte. Elmondta Ő a hiányosságokat is, de azok sohasem voltak sértőek. Arra nagyon vigyázott, hogy dicséretből mindig több legyen. Nevelésünkénél elsősorban a hivatástudatot, a választott pályáját élethivatásnak tekintette. Nagy felelősséggel beszélt a tanítás értelméről, a tanítás céljáról, a magyar fiatalok korszerű, de hagyománykövető képzéséről.”³⁷

Megtanulta a saját tanáraitól, hogy, hogyan kell a diákokat szeretni és jó útra terelni. Mint osztályfőnök az értekezleteken igyekezett pozitív dolgokat mondani az osztályáról, de az igazság tükrében (Pl.: növendékei már beilleszkedtek az iskolai munkába, szorgalmasak, fegyelmezettek...stb.).³⁸

A diákjait oly mértékben szerette, hogy ebben az iskolai évben Budapestre és Esztergomba, 3 napos tanulmányi kirándulásra utazott velük, Bereznay László nevelő, Lóky Károly tanár és a 27 növendék kíséretében³⁹.

Bartha Dénes tanár úr megerősítette a Szabó József által elmondottakat, hogy tanítványainak nemcsak az iskolai munkája érdekelte Kiss Lajost, hanem a családi életük is, s hogy példaként nagy

szeretettel emlékezett volt tanáira. Azt is kimerte jelenten Bartha Dénes tanár úr, hogy a tanítóképző valamennyi tantárgyát képes lett volna magas szinten oktatni.

Soha nem dicsekedett elért szakmai eredményeivel, könyveivel.

Bartha Dénes tanár úr a Nyíregyházi Tanárképző Főiskola megalakulásakor a régi 12-es iskolában tanított, melyet gyakorló iskolává minősítettek. Szakvezető tanár lett. Végtelen nagy boldogság uralkodott el rajta, hogy a nyomdokába léphetett volt osztályfőnökének. Ezt csak tetőzte az első bemutató tanítása. Nemcsak osztályát, hanem a főiskolásokat is taníthatta.

Így lett a példaképből megtestesült valóság.

Sok tanáráról mesélt még Bartha Dénes, de legszívesebben Lajos bácsiról és az Ő osztályfőnöki óráiról. Ezeken a legalapvetőbb kérdésekkel szembesítette tanítványait Kiss Lajos. (Pl.: Ha kikerülnek mi a teendő?, Mi a feladata egy tanítónak?, Hogyan kell viselkedni egy lányos háznál?...stb.).

Váci Mihállyal személyesen nem találkoztam. Neves költőnk Kiss Lajos tanítványa volt. A *Tanító munkája* című folyóiratban a következőket írta: „Kiss Lajos tanár úrtól nemcsak a pszichológia és a filozófia szeretetét tanultam meg, hanem az emberséget is.”

Dr. Kiss Lajos és a költő, a költő haláláig levelező kapcsolatban voltak egymással. Idéznék egy ilyen levélből: „Drága Lajos bátyám! Amit a „Tanító munkája” című lapban Rólad mondtam, azt én két évtizede vallom és mondtam már mások előtt nem egyszer. Azt írod, a költők születnek. Igen, de aztán mind másfajta költő lesz, és másfajta ember. Ez pedig már attól függ, hol, milyen emberek között nő fel.”⁴¹

Egy másik szintén Tanító munkája című lapnak a következőket mondta: „Legjobban mégis Kiss Lajost szerette, Ő tanította a lélektant, logikát, módszertant, Ő lett az eszménykép, a példakép, tőle tanult emberséget, pedagógus szerénységet, hivatástudatot, a tudomány elsősorban a filozófia és a lélektan szeretetét. Ekkor kezdett gondolkodni, filozófusokat is olvasni: Spinozát, Bergsont.” (*A Tanító munkája című folyóirat, 1967. áprilisi számában, az Írók, költők az olvasókönyvekben című tanulmány 26. oldala.*)

Életében, munkásságában kutakodva, a beszélgetéseket hallgatva azt hiszem, hogy nála az akarat nagy hajtóerő volt az ismereteinek minél magasabb szintre emelésében, a tanításban, a tudományos munka végzésében és az élet bármely területén.

Dr. B. Papp János „Pedagógus -életút a XX. századi eszmék és ideológiák ütközésében” című 1999-ben megjelent könyvében írja, hogy: „Dr. Kiss Lajos tanár úr számomra az akarat, a jellem, a

gyermekszeretet és a hivatástudat kialakítása szempontjából a legmeghatározóbb tanáregyéniség volt.”⁴¹

Számtalan tanítványai által (pl. Pallagi Gyurka) írt képeslap, levél jelzi az utókor számára, hogy mennyire tisztelték és szerették a tanítványai.

Úgy gondolom rövid kutatómunkám során ezt próbáltam kiemelni, hisz tényleg kiemelkedő tanáregyéniség volt.

3 Dr. Kiss Lajos munkássága a nyíregyházi évekre vetítve

3.1 A Bessenyei György Önképzőkörben végzett tevékenysége

A Bessenyei György Önképzőköréről:

A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző 1917 őszén alakította meg önképzőkörét, amelyet Szabolcs nagy író és írásaiban nemzetet nevelő fiáról, Bessenyei Györgyről, Bessenyei György Ifjúsági Önképzőkörnek nevezett el.

A megalakulása idején úgyszólván semmije sem volt. Ma értékes kis könyvtára, színpadi kulisszája van.

A Kör évről évre szorgalmas, lelkes és sikeres munkásságot fejtett ki.

Havonként kétszer tartott munkaülést, ünnepi alkalmakkor díszgyűlést. A március 15-i iskolai ünnepség után évről évre kivonultak a Kossuth-szoborhoz, amelyre az ifjúság szónoka koszorút helyezett. Ez a koszorúzás azóta minden évben megtörténik. Az Önképzőkör munkaületeit felváltva pedagógiai, irodalmi, természettudományi, művészeti irányúak (szavaltatok, énekek vagy zeneszámok, monológok, színpadi jelenetek). A kör ifjúsága az elmúlt évek során többször rendezett ismeretterjesztő előadásokat, amelyeken nagyszámú érdeklődő közönség jelent meg. Ezeknek az előadásoknak a jövedelme tette lehetővé a kulisszához szükséges anyag beszerzését. Magát a kulisszát a Kör tagjai készítették a szaktanárok útmutatása szerint⁴².

Kuzaila Péter nyugalomba vonulása idején a Bessenyei György Önképzőkör díszközgyűlésen búcsúzott szeretett igazgatójától, akit díszelnökévé választott és, akinek nevét 400 aranykoronás

alapítványban (Kuzaila Péter Alapítvány) örököltette meg. Az Alapítvány 5% kamatát minden évben a legjobb fizikus és matematikus kapta meg.

Kiss Lajos önképzőkori tevékenységéről:

A magyar irodalom iránti szeretetét és mélységes tiszteletét, az Önképzőkör „falai mögött” is megmutatta. 1928-ban Makkai Sándor „Magyar fa sorsa” című könyve alapján tartott előadást Ady magyarságáról⁴³.

Az Önképzőkör élén minden évben munkára lelkesítő tisztikar állott.

1928. szeptember 15-én a tanárelnök Téger Béla volt, elnöke pedig Kiss Lajos.

Az Önképzőkör legfontosabb céljának az önképzés jelentőségét, ezáltal céltudatos előrejutást tűzték ki feladatul.

„Ennek a tudatos önképző munkájának inspirálója ebben az évben Kiss Lajos, önképzőkörünk kiváló, példa adóan szorgalmas, lelkes, invenciózus elnöke volt, akinek szuggesztív vezetése idején a munkagyűlések komoly, értékes megnyilatkozások voltak.”

„Érdemkönyvbe iktatott művek között van Kiss Lajos elnök nagy hatást keltő tartalmas és szép Ady-tanulmányának egy részlete.”⁴⁴

Az Önképzőkör elnökeként lehetősége nyílt arra a megtisztelő feladatra, hogy nemcsak a saját szellemi fejlődését mutathatta meg, hanem a diákoknak segíthetett. Ezt a lehetőséget maximálisan kihasználta, hiszen Váci Mihály is a tanítványa volt, s az Önképzőkörben Kiss Lajos „keze alatt” kezdte „bontogatni szárnyait”. Kiss Lajos büszke volt rá, s még több tanítványára is, végtelenül örült annak, hogy végre valakiknek átadhatta azt a rajongást, azt az imádatot a magyar irodalom iránt, mint amit ő érzett. „Küldetését” teljesítette.

A sok évnyi munka és kitartás eredményeként a volt önképzőkori tagok közül Pl.:Váci Mihály neves költővé vált, Czine Mihály, pedig az irodalom teljes mélységében, rétegeiben kezdett el kutakodni, nagy hatású irodalomtörténész lett.

(Nagy Károly, Amerikában tanított pszichológiát, s nyelvészkedett.

B. Papp János, Sárdi Béla, Papp József, akik később szintén a pedagógia, illetve a pszichológia tanárai lettek, s vele együtt már a Felsőfokú Tanítóképző Intézetben tanítottak.)

Az 1940/41-es tanévben a Bessenyei György Ifjúsági Önképzőkör életében jelentős változás történt.

Az egyes szakirányokat szétválasztották.

A pedagógiai szakosztály vezetője dr. Kiss Lajos tanár úr lett, a természettudományi szakosztály vezetője Gajári Mihály tanár úr, a magyar irodalmi szakosztály vezetője Aradvári Béla tanárelnök lett⁴⁵.

Az 1940/41-es évek után már nem találtam további információkat az Önképzőkör működéséről.

3.2 A Bessenyei Bajtársi Egyesületben végzett tevékenysége

A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképzőben 1928. április 14-én alakult meg a Magyar Egyetemi és Főiskolai Bajtársi Egyesületek Országos Központja kötelékébe tartozó Bessenyei Bajtársi Egyesület.

A megalakulás ügyében már 1927. szeptember havában kérvénnyel fordultak a Turul Szövetség Fővezérségéhez. A Fővezérség fontosnak tartotta a tanítóság beszervezését, de az engedélyt nem adhatta meg, mert még precedens nem volt az egyesület megalakulására. A Kerületi Vezérség evidenciában tartotta kérelmüket, s ígérte, hogy az Országos Követtábor elé fogja terjeszteni. Az újabb megkérésre az Országos Követtábor rendes tagegyesületté felvételüket elhatározta, azonban erről a Fővezérségtől hivatalos utasítást még nem kaptak. Megígérték, hogy rövid időn belül a Kerületi Vezérségtől megbízottak fognak kiutazni a megalakulás módozatának megbeszélésére.

Néhány hétből néhány hónap lett. Április 14-én alakulhatott meg a Bessenyei Bajtársi Egyesület.

A lobogóra Bessenyei neve került, mert a nemzeti megújulás eszméjét sugárzó bronzalakja ott állt a közelükben és biztatóan nézett az ifjú tanítónemzedék hajléka felé.

Az ünnepéllyel egybekötött gyűlésen Nitsch Ernő, Festetich B. E. vezér, kerületi főlovász mester elnökölt.

Az egyesület tisztkara a következőképp alakult:

vezér: Bereznay László

alvezér: Kovács Antal

nádor: Kiss Lajos

(fő kincstáros: Dicső Dezső, kincstárőr: Liachovits Sándor, udvarnag: Tikász István, állomány vezető: Tulcsik Ferenc, regös: Sembery Imre, fő író deák: Zombori Zoltán, főlovász mester: Révész András)⁴⁶.

A céljai többek között a magyar egyetemi, főiskolai vagy tanítóképző intézeti ifjúságának és végzett hallgatóknak megszervezése a keresztény nemzeti érzés és hazaszeretet jegyében. Az egyesület tagjainak tanulmányi, kulturális, gazdasági és szociális kérdéseinek megoldása és biztosítása. A magyar ifjúság testnevelésének ápolása. A széthúzó magyar társadalomnak bajtársi eszmén keresztül való összeforrasztása. Az összetartozás és egymás iránti köteleltségérzet fejlesztése

ünnepély, estély rendezése. A magyar hagyomány ápolása a zenében az irodalomban. A zenei, irodalmi termékek megismertetése, terjesztése⁴⁷.

A Bessenyei Bajtársi Egyesület alapító tagjai fontosnak tartották a fent felsorolt pontok betartását. (Az alapító tagok, tulajdonképpen az 1928/29-es tanévben végzett hallgatók a 2. számú mellékleten láthatók.)

Fontosnak tartotta a hazaszeretet hangsúlyozását. 1938-ban az anyák napján való megemlékezésen a magyar anyák nagy nemzetmentő szerepére, az egészséges társadalom legfőbb erősségére, a családi nevelés lemérhetetlen értékeire Kiss Lajos tanár úr és Aradvári Béla tanár úr hívta fel az ifjúság figyelmét.

Később a szegedi évek és kutatómunka elmélyítették haza- és népszerűtetését, amely haláláig a tanítói, a nevelői munka társadalmi megbecsültségének csökkenése és népességfogyása miatti szüntelen aggodásban nyilvánult meg.

Hitt abban, hogy a népdalok, a népdaléneklés nemzetet és közösséget megtartó erő, amit gyakorolni kell.

3.3 Az Ifjúsági Egyesületben végzett tevékenysége

Az Ifjúsági Egyesület az 1928/29-es iskolai tanévben is a helybeli Tanonc Otthon ifjúságának körében alakítatott újjá november 4-én.

Az egyesület megalakítása és vezetése azt a célt szolgálja, hogy az intézet ötöd éves növendékei a vidéken megalakított vagy megalakítandó ifjúsági egyesületek vezetésében gyakorlati készséget szerezzenek⁴⁸.

„Különösen szép munkát fejtett ki e téren Kiss Lajos, a Bessenyei Önképzőkör elnöke, aki csaknem minden előadáson részt vett, kinek az egyesület vezetésénél megnyilvánuló készségét osztálytársai is követhették.”⁴⁹

1945. július 6-án a képesítő vizsga elszámolási díját, 130 pengőt az Ifjúsági Segítőegyesületnek fizette be⁵⁰.

Sokakban merül fel a kérdés, hogy „Miért”?

Talán egyesek nem lettek volna ilyen nagylelkűek, főleg úgy, hogy otthon várta a család és a gyerekek. De, Ő tudta, hogy mit jelent a szegénység fogalma, Ő nem élvezhette szülei anyagi támogatásának mindenre való kiterjedését, tisztában volt vele, hogy a szellemi értékekben gazdag, szegény gyereknek nagyon kevés esélye van a boldoguláshoz.

A segíteni akarás, az önzetlenség végig kísérte életét.

3.4 Dr. Kiss Lajos munkásságának (könyvei, cikkei, tanulmányai, előadásai) vázlata

Híres tanárok, híressé vált tanítványok tanúsítják a kort és gazdagítják a nagy ívű tanári pályáját. Nemcsak mondta, írta nézeteit, hanem maga is úgy cselekedett és nevelte a tanítványait.

Tudományos munkássága igen gazdag és termékeny.

Érdeklődési köre mindenre kiterjedt. Tanulmányaiból kiderül, hogy mindig mindenben megtalálta az érdekeset, a kutathatót.

Az alább felsorolt tanulmányokból, cikkekből néhányat elemzek. Igyekeztem olyan cikkeket választani, melyekkel igazolom, hogy munkássága milyen sokszínű.

Írt filozófiai tanulmányt (Péterfy Jenő erkölcsi világa), pszichológiai cikket (A szülői és nevelői gondolkodás, A gyermek gondolkodásának fejlődéséről⁵¹), de van olyan is ami a hivatástudatról szól (A tanítói hivatás órái a tanítóképzőben⁵²). Végül egy 1969-ben elhangzott beszédét⁵³, majd egy 1996-ban tartott tanácskozáson való hozzászólását idézem⁵⁴. Ez utóbbit azért vettem bele, mert egy olyan embernek a munkásságának egy töredékét elemzem, akinek az érdeklődése az oktatásügy iránt szinte haláláig nem szűnt meg (eljárt előadásokra, hozzászólott, elmondta véleményét). Bizonyításként idézem a hozzászólását, melyet 86 éves korában mondott el.

A Tanítóképzők Országos Szakbizottságának elnökeként, tagjaként 1963 és 1976 között szerkesztette a Tanítóképző Intézetek Tudományos Közleményei (TITK) című periodikát (bizonyos időközönként megjelenő újság).

Nagyon sok tanulmányt, cikket írt.

Az 1937/38-as tanévben a Néptanítók lapjába az „Élményesítés a pedagógiában”, a Szabolcsi Tanítóba „A tanítói hivatás órái a tanítóképzőben”, a Nyírvidékbe a „Lángész és az örület” címmel írt cikkeket és tanulmányokat⁵⁵.

Cikket írt a Szabolcsi Tanító 1939. évi 8. számában „A szülői és nevelői gondolkodás” címen, a Magyar Tanítóképző 1939. évi 9. számban „Péterfy Jenő életfelfogásának elemzése” címen⁵⁶, a Szabolcsi Szemle 1940. évi első számában „Péterfy Jenő erkölcsi világa”⁵⁷ címen és a Néptanítók Lapja 1940. évi 2. számban „A népművelői lelkület főbb sajátosságai”⁵⁸ címen.

Tanulmányát megírta a Szabolcsi Tanító 1940. októberi számába „A gyermek gondolkodásának fejlődése” címen. Könyvismertetései jelentek meg a Magyar Tanítóképző-ben⁵⁹.

Emellett dolgozatai jelentek meg a Felsőoktatási Szemle és a Magyar Pedagógia című folyóiratokban, melyek szintén elsősorban pedagógiai, pedagógia-pszichológiai, illetve pszichológia témájúak.

A Hajdú-bihari Napló, 1976. évi áprilisi számában jelent meg Az óvodás gyermekek irodalmi nevelésének pszichológiai alapjai és pedagógiai problémái című cikke²³.

1980. február 6-án a Hajdú-bihari Naplóban jelent meg tanulmánya a Megérttek az iskolára, Szülők az óvodai foglalkozásokon címmel²³.

A Nevelésügyi Szemlének az 1939. novemberi- decemberi számát ismerteti.

Számtalan előadást tartott.

A nyíregyházi Népszerű Főiskolai Tanfolyamon „A tehetség és szociológiája” címen, és 2 szülői értekezleten „A tanulás lélektanának megvilágítása”, illetve „A nevelés lehetősége és a szülői gondolkodás” címen⁵⁵.

Előadást tartott a gyakorló iskolai szülői értekezleten „A népiskolából a középiskolába lépés pedagógiai problémái” és a „Gyermek és természet” címmel. A népművelési előadóképző tanfolyamon a „Népművelői lelkületről” tartott előadást 1939. július 9-én⁶⁰, a Nép főiskola tanfolyamon pedig „Szülőföldem” címen adott elő⁶¹. Részt vett a Népszerű Főiskolai Tanfolyam munkájában is, ahol „A gyermek gondolkodásának fejlődéséről” értekezett⁶².

A kárpátaljai tanítók és tanítónők számára 1940. július 8-tól 18-ig, majd 22-től augusztus 1-ig Debrecenben tartott továbbképző tanfolyamokon a nemzeti irodalomból 10 órában, és a népiskolai tantárgyak tanításának módszeréből is 10 órában adott elő.

A líceumi növendékek szülői értekezletén a „Szülői ház és az iskola összehangzott eljárása a nevelésben” címen, a gyakorló iskolai szülői értekezleten a „Szokás és a szoktatás”, majd a „Gyermeki játék lélektan” címen hallgathatták meg előadását⁶³.

Nyíregyházán, 1958 októberében szülőknek tartott előadást Hogyan neveljük gyermekeinket boldog emberekké? címen⁵⁹.

Nemcsak a tanító-tanárképzéssel kapcsolatos előadásokra hívták, melyekre mindig nagyon alaposan felkészült, hanem máshová is ahol ismereteit hasznosítani tudták. Az ismeretterjesztő munkát oktató-nevelő munkája szerves részének tekintette.

Az 1973. október 11-12-én megtartott Első Országos gyermekszem-gondozási ankétára is meghívták, melyet Dr. Seres Géza a „gyermekszem-gondozás apostola”, kezdeményezésére szerveztek. Mintegy 200-an jelentek meg, dr. Kettesy Aladár professzor volt az elnök. Dr. Kiss Lajos, „Iskolai tanulók látószervének terhelhetősége, a pszichológus szemszögéből” címmel tartott előadást.

Hadd idézzek Kincses Gyula (a háború miatt csak egy évig volt tanítványa), a Debreceni Vakok és Gyengén-látó Intézete nyugalmazott igazgatójának *leveléből*:

„Majdcsak négy évtized eltelte után Lajos bácsi előadását átolvasva látom, hogy milyen körültekintően készült, mennyire féltette a gyermek látási analizátorát a vizuális információk akkori túltengésétől (és ma?), nagyszerűen emelte ki a színdinamika mentálhigiénés jelentőségét, a színeknek a figyelemre, a koncentráló képességre való hatását, a színek és a környezet kapcsolatát, igényelte a korosztályonkénti megfelelő betűméret alkalmazását, az integrált látássérült gyermekek speciális eszközökkel való ellátását.”⁴¹

Pedagógiai, lélektani tárgyú írásainak egyik fontos tétele, hogy e két kutatásterület szétválaszthatatlan az oktató-nevelő munkában.

„A pedagógia tudománnyá emelkedésének egyik nagyon jelentős mozzanata annak, hogy a nevelésnek, oktatásnak a pszichológia körében tárgyalt jelenségeket, törvényeket kell figyelembe venni, ha céljait el akarja érni.”

(Kiss Lajos: A pszichológia oktatása a tanítóképzőben a felsőfokúvá válás előtt és után, TITK, 65; 1970)

Ez a szemlélet mutatkozik meg tankönyveiben is, melyek 1969-től láttak napvilágot.

Első könyve a „Fejlődéslélektan” című könyv (Tankönyvkiadó, Budapest, 1969), melyet Kiss Tihamérral együtt írtak és adták ki. 1970-ben már a negyedik kiadása jelent meg.

A „Pszichológia a tanítóképző főiskolák számára” (Bessenyei György Tanárképző Főiskola, Nyíregyháza, 1979) című munkája vált ismertté.

1982-ben a „Személyiségformálás és hivatásra nevelés a pedagógusképzésben” (MM Kiadó, Budapest, 1982) című könyve látta meg a napvilágot.

A „Pszichológia” (szerk.: Geréb György, Tankönyvkiadó, Budapest legutolsó kiadása: 1998) című tankönyvben a neves szerzők tanulmányai mellett dr. Kiss Lajos tanulmánya is helyet kapott. Többek között Domján Károly, T. Balogh Katalin, Szilágyi Vilmos, Geréb György tanulmányai olvashatók és dr. Kiss Lajos „A gyermek fejlődése az első évben, az óvodás és kisiskolás korban” címmel a 170. oldaltól a 240. oldalig tanulmányai olvashatók.

Kelemen László irányításával 10 éven keresztül szerkesztette az „Új nevelés” című könyvet, melyben módszertani kérdésekkel foglalkoztak az óvodáskortól az egyetemig. Összefüggésében vizsgálták az óvó, tanító és tanárképzés feladatait, problémáit, s próbálták megörökíteni a képzés hagyományait. Ezután végleg visszavonult az aktív oktatói pályáról.

3.5 Tanulmányai, cikkei

3.5.1 Péterfy Jenő erkölcsi világa

1939-ben nevezték ki, a pedagógiai tárgyak előadója lett, s a háborús évek ellenére munkásságának termékeny időszaka volt, hiszen a „Péterfy Jenő világnézete” című (*A M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem II. sz. Filozófiai Intézetének Értekezése - Kiss Lajos: Péterfy Jenő világnézete, Sárospatak, 1939.*) értekezésével bölcsészdoktori címet szerzett, 1939 novemberében.

A Szabolcsi Szemle 1940. évi első számában jelent meg, és a 31. oldaltól a 37. oldalig olvasható e doktori értekezés fenti című fejezete.

Hogy mi is az, az erkölcs, hogyan alakul ki, hogyan lehet befolyásolni, azt megtudjuk az alábbiakból.

Az életfelfogás a cselekvés érzületében és beállítottságában is kifejeződik.

Péterfy ezen a területen a szilárd idealizmus álláspontjában áll. Határozott célok, eszmények irányítják életét, erkölcsi felfogását. Az erkölcsöt az ember maga alakítja ki önmagában.

Etikai idealizmusa szigorúan a valóság talaján épül. Nem ismeri el Jókai hőseinek erkölcsi mindenhatóságát. Számára mélységes probléma az ember erkölcsi világa.

Az erkölcs és jellem megteremtéséhez az érzelmi mámor helyett a férfias elme világa kell. Az érzelmi mámorban elvesznek a tények, befulladás a jellem.

„Az érzelés útja sem a tapasztalásnak, sem az erkölcsi tisztulásnak nem útja.”

Egyedüli út az önismeret, amely szenvedéssel jár, de ott ismerjük meg igazán önmagunkat. Az eredmény emberhez egyedül méltó boldogság. Az önismereti fájdalmat átélt ember igazán a lényeg embere, gyűlöli a hamisat, helyes önérzet, öntudat hatja át lényét.

Az erkölcsi világ értékeit, a jellem elveit önismereti tűzben ismerjük fel igazán.

Az erkölcs, s az erre való törekvés teszi az embert, mint „csipetnyi port” remekművé, a világot kopár hegyfokot „mégis gyönyörű alkotmánnyá”.

Megvetette az emberi gyarlóságokat, hiúságokat, a méltóság ideálja mégis melegen élt lelkében. Érzéseit nem mutatta ki, úgy, mint Kemény Zsigmond.

A nagy embereket tisztelte (Kant tanítását, mert az emberi méltóságában vallott hite táplálja a nagy emberek tiszteletét; Bajzát, mert megcsillan az emberi méltóság.)

Az erkölcs vonatkozásban áll az értelemmel. Az erkölcsi értékek felismerése nem egy azok megvalósításával. Az akarat és a kényszerűség harcolnak egymással. A harc közben, ha nem találják meg egymás kiegyenlítését, akkor az ember összeroncsolódik.

„Az ember véges és korlátai vannak, s ebben fejeződik ki ez emberi sors. A halál csak akkor tragikus ha nagyot, értékeset, hatalmasat pusztít el, mert az ilyen számára nem hisszük, hogy vannak az életnek korlátai. Nem a tapasztalat nyújtja kötelező erőt, hanem az emberi szellem, mert a tapasztalatból nem származhat kötelező érvényű erő. A szellem önmagától követi a jót.”

Kant szelleme élő erő volt Péterfy életében.

Az emberi sors tragikus. Oka: a szükség és az erkölcsi szabadság kettősége.

Szinte helyesli a szeget szeggel elvet. (Az erkölcsi büntetés a szükség és az erkölcsi szabadság szemszögéből nézve.)

Megveti az önzést, számítást, egyéni érdeket.

Hogy Péterfy mély erkölcsi idealizmusának nem volt megtartó ereje, hogy benne a szükség és erkölcsi szabadság az ember tragédiáját okozta, annak az a magyarázata, hogy erkölcsi világa is immanens jellegű volt.”

3.5.2 A tanítói hivatás órái a tanítóképzőben

Kiss Lajos tanár úr életútja és munkássága a tanítóképzésről szólt. A tanítói hivatás óráinak kifejezetten nagy jelentőséget tulajdonított, mint, ahogy kiderül az alábbi tanulmányából.

A Szabolcsi Tanító 1937. évi 11. számában jelent meg, amelyben a 138. oldaltól 140. oldalig foglal helyet.

Kiss Lajos szerint:

Az egyetemes tanító rend érdeklődésére tarthat számot a nm. VKM. Úr 18.229-1937. eln. számú rendelete, amellyel a tanító- és tanítóképző-intézetek nevelési rendjébe beiktatta a tanítói hivatás óráit.

Az állam számára fontos, hogy a tanítói hivatásra való minél tökéletesebb előkészítést kapjanak a leendő tanítók.

A rendelet megszületését befolyásolta, hogy a középiskolai és polgáriskolai osztályfőnöki órák nevelő hatása meggyőző erejű volt.

A „tanítói hivatás órája” megkülönböztetést a tanító- és tanítóképző-intézetek különleges feladata tette szükségessé.

Valóban, ha mélyen beletekintünk a nevelői munka lényegébe, látjuk, hogy indokolt a „hivatás” kihangsúlyozása. Nagy különbség van a hivatás és foglalkozás között.

Hivatás nincs erkölcsi értéktartalom nélkül, a foglalkozás pedig a testi és értelmi arravalóságot tükrözi.

De a hivatáshoz kell ösztönszerű, örökölt hajlam, tehetség és belső elhivatottság is. Ezek az erkölcsi motívumok főleg a tanítói- nevelői munkában fontosak, különös jelentőséggel bírnak.

„A társadalomban senki annyi ingyen munkát, annyi megfizethetetlen energiát, időt nem áldoz kötelességén felül, mint éppen a nevelő: a tanító, a tanár, akiknél a foglalkozás a hivatás.”

Más a gondolkodás, az értékelés a nevelőnek, mint bármely más tudományban dolgozó embernek. Egy sajátos felfogás, érzület, beállítódás alakul ki.

A hivatás egész életünket meghatározza, sorsunkká válik.

„Ez lesz a sarok, amelyből a világot szemléljük.”

Ezért van szükség a tanítói hivatás óráira. Tulajdonképpen eddig is elvégezték ezt a feladatot, hiszen a művelődési tárgyak úgy voltak megszerkesztve. De ezzel a tantárggyal sikerült egységesíteni.

A célt a következőképpen fogalmazták meg „A növendékek jelen és jövő életkörülményével, tanító jelölt lelki világával való közvetlen foglalkozás. Ezzel a tanítói hivatástudat és hivatásérzés felébresztése.”

Ezért minden osztályban heti egy órát szánna erre, amely keretén belül különböző részlet feladatokat kell megoldaniuk.

Első osztályban a különböző életkörülményekben (iskola, otthon, utca, barátok, rokonok köre) a helyes magatartás, tanítóhoz méltó viselkedés megtanítása.

Fontos a külső műveltség és a belső kultúra (jó közszellem, osztály becsületessége, szociális lelkületű, gyermekek szeretése) kialakítása.

Második osztályban a belső erkölcs kultúra kialakítása. Tulajdonképpen „Az erkölcsi értékek átélésén nyugvó ön nevelés megindítása.” A növendékek problémája, tapasztalatai a tananyag. Emellett a nevelői jellem alapjainak kialakítása (vallásosság, hazafiság, igazságosság, kötelességérzés, gyermekben rejlő értékek megismertetése). Nagyobb feladat, mert befelé forduló tekintetet követel.

A harmadik osztály a második osztály élményeire, tapasztalataira épül, a növendék saját maga hibáira, hiányosságaira bukkan. A cél „A tüzetes önismereten nyugvó tudatos önnevelés”. Fontos a nemzeti önismeret (magyar nép kultúrája, magyar föld kincse), nemzeti öntudat kialakítása. A nemzeti öntudat a faji jellemvonások, faji értékek eszméltetése, elszakított területek magyarságának sorsa. A gyermek és tanító nemzedék viszonya nagyobb jelentőséget kap.

Negyedik osztályban az első három évalapozó volt. „A népnevelői gondolkodás, felébresztése és fejlesztése.” Ezáltal megismerkedik a néppel, életviszonyokkal, művészetekkel, erkölcsi, szellemi tevékenységgel ott, ahol született.

Ötödik osztályban „A leendő működési helyre irányuló küldetésérzés” a cél.

Fejlettebb nevelői és népnevelői gondolkodással, határozottabb, tisztultabb világnézettel, mélyebb önismerettel és az önnevelés nagyobb készségével rendelkezik a jelölt.

Irányelveket adnak a leendő tanító önműveléséhez, beszélgetnek a tanító leendő családi életéről, mi lesz az ő feladata, majd amikor növendékeinek bontakozik a világképe. Ezeknek a feladatoknak s ezzel járó nehézségeknek, eredményeknek, örömök sorának alakul ki a küldetésérzés.

Ennek az órának az igazi eredménye, ha a munka végén határozott alapú magyar népnevelői világnézettel hagyja el a tanítóképző intézetet. Ha világosan látja nemzeti feladatainkat saját községének élet problémáin át, s ha ezeket az élet problémákat a nevelés, művelődés segítségével igyekszik megoldani. Így válik a néptanító a nemzetnevelés igazi munkásává, akinek életének minden ténykedését a nemzeti tudatosság hatja át.

3.5.3 A szülői és nevelői gondolkozás

Ez a tanulmány a Szabolcsi Tanító 1939. évi 8. számában jelent meg (248-250. l).

Az oktatói-nevelői munkáján túl gyermekismeretét erősítette lélektani képzettsége és a Nyíregyházán megszervezett Állami Gyermeklélektani Állomásban szerzett gyakorlati tapasztalata.

Kiss Lajos szerint:

A szülőnek a gyermek az értelme, feladata, célja s jövője a nemzetnek. A gyermek emberi és közösségi élet értelme és felelőssége, átmelegíti a szülői a nevelői szívet. Célja az életnek a gyermek, akiért küzdeni, áldozni, szenvedni, lemondani kell, akiért minden szülőnek, nevelőnek és minden nevelőnek szülőnek kell lennie.

A felelősség a gyermek sorsát illetőleg alakul ki, minden egészséges gyermek, hogy szellemileg képes életfeladatainak megfelelni, ha nem tud megfelelni az a szülők, nevelők hibája. Ezért fontos a céltudatos nevelés, amely képessé teszi a gyámoltalan gyermeket életfeladatainak megoldására.

A legfontosabb a szeretet, ezért a legörökösebb, legtartósabb nevelő az édesanyja. De az anyai ösztönnek szeretetté kell válni, hogy a „nevelés helyes motorja legyen”.

Az anyai ösztön önző, eredeti formájában a gyermek kisajátítása, de az élet a gyermek önállóságát kívánja.

Az anyai szeretet ennek átalakított társadalmi érdekké lett formája, amely a nevelésben a legkomolyabb érték.

Az anyai ösztönt nevelő, lemondó anyai szeretetté a nevelői gondolkodás teszi.

Nevelői gondolkodása annak a szülőnek van, aki megtagadja önérzéseit és azt nézi, hogy mi a legjobb gyereke számára.

A nevelés irányítója a szülői elfogultság helyett a tudatosság. Ennek kell áthatni a gyermek első életközösségét, mert a gyermek igazi nevelője a család. Innen hozza azokat a testi-lelki adottságokat az iskolába, amelyekkel a tudatos nevelőnek számolnia kell. Ezek az alapvető hatások, élmények örökre meghatározzák lelki világát, magatartását. Annak a szülőnek nincs nevelői gondolkodása, aki elkényezteti gyermekét, hiszen elveszi a felelősség lehetőségét, ugyanis bármit tesz a gyermek, annak nincs következménye.

A családi nevelésnek olyannak kell lennie, hogy később segítőtje legyen az iskola tudatos munkájának. Tehát a szülőnek tudnia kell, hogy minden szó, cselekedet, a családi élet minden pillanata hatással van a gyerekekre. A családban az egész életnek nevelésnek kell lennie.

Kevesebb szóval, több példával láttassuk, hogy mi a jó és a rossz illetve a kettő közti különbség.

A nevelés egyöntetű legyen, tehát a szülő kezében fusson össze minden.

Az iskola azért nevel tudatosan, mert látja, hogy mi a cél, mire épít, nem vakítja el az önzés, de ugyanakkor szeretetteljes is, mert azt nézi, hogy a nevelői eljárásnak mi lehet a következménye.

Ahhoz hogy a nevelés teljes legyen, egymásra kell találni a családnak és az iskolának, hiszen céljuk közös: a gyermek érdeke.

A felmerülő ellentétekre, problémákra való a szülői értekezlet, ahol a szülő és nevelő a gyermek gondolatának jegyében találkozik.

3.5.4 A gyermek gondolkodásának fejlődése című cikkének bemutatása

A Szabolcsi Tanító 1940. évi októberi számában jelent meg, a 110. oldaltól a 113. oldalig terjed.

Mivel élete a tanítóképzésről szólt, tulajdonképpen a gyerekek oktatásáról, neveléséről, ezért számtalan olyan tanulmányt (Pl.: Iskolai tanulók látószervének terhelhetősége a pszichológus szemszögéből) olvashatunk, amelynek középpontjában a gyerekek, illetve a velük kapcsolatos témák állnak. Ennek kifejtésére, kidolgozására misem alkalmasabb, mint a pszichológia tudományán belül a gyermeklélektan.

Kiss Lajos szerint a természet egy végtelen birodalom, amely sokszor megfog bennünket.

Az ember lelki világa már kevésbé köti le figyelmüket, pedig itt is vannak csodálatos jelenségek.

Mit is nevezünk a gondolkodás kifejtett állapotának?

Az általában intelligensen gondolkodó ember képes a lényeg kiemelésre és az ok-okozat összefüggéseinek feltárására, a dolgok valóság szerinti felfogására. Ezek az intelligenciának a belső tényezői. Ehhez kapcsolódnak a külső tényezők, mint az érzélem, figyelem és az emlékezet.

Ha ezek a tényezők megvannak, akkor a gyerek értelme normálisan fejlődhet.

A gyerekekben természetesen nem ebben formában vannak meg. A gyermek gondolkodása másfajta, más tartalmú, más szerkezetű.

Az átöröklést (születésünkkel minden képességünket magunkkal hozzuk) a lélektan és a nevelés tudományok is vallják, de az intelligencia nem olyan lelki fejlődés, amely előzmény nélkül jelenik meg.

Az értelem előkészítő folyamataihoz tartoznak a reflex-gyakorlatok, s az első alkalmazkodások. Már a csecsemőnek is feladatot kell megoldania (pl.: uralkodnia kell a testén), s ezek meghatározzák gondolkodását. A testi mozgások ellenőrzésének fejlődése sem testi, hanem értelmi vívmány. A sok mozgásból ki kell választani az eredményes mozgásokat (pl.: csörgő megfogásánál), ezeket kísérletezéssel tanulja meg.

Tehát az értelmi képesség fejlődését a tapasztalás indítja meg. Az 5-6 hónapos gyermek pszichés tevékenysége (emlékezet változás) más minden gyereknél, nem csak a környezet az oka, hanem az intelligencia is.

A gyerek intelligenciájának legfőbb tevékenysége az új helyzetekhez való alkalmazkodás, tehát a problémáját nem a megszokott módon oldja meg (pl.: nem azért sír, mert éhes, hanem azért mert azt akarja, hogy foglalkozzanak vele). Ha észreveszi, hogy a célját elérje, zsarnok is válhat belőle.

Tehát a gyermek gondolkodásának fejlődését a szükségletei, szándékai mozgatják, amelyben fontos része van a tapasztalásnak. Ezért van a tapasztalást nyújtó környezetnek nagy jelentősége.

A kisgyermek érdeklődése fokozatosan nő, mert a játékot, a tárgyak megfogását egy idő után a „Mi ez?” kérdés követi. Ez a kérdés a gondolkodás egyik jele.

Két évesen érdeklődik a hasonló és különböző fogalmak iránt. A különböző fogalom már az első hetekben kialakul.

Az ítélőképességük nem túl fejlett, messze áll a felnőttekétől (pl.: a tej és a kályha is meleg). Egy tartalmat egy másikra vonatkoztatott, s a kettőt azonosnak találta.

A gyermek gondolkodásának fejlődése az első két évben nem más, mint tapasztalatainak megszervezése, értelmi képességei segítségével.

Három évesen már mindent kérdez, mindenre kíváncsi. Kíváncsi az összefüggésekre, nem akarattal, nem cselekedettel akarja a világot megismerni, hanem értelemmel.

Három és tizenkét éves kor között jellemző az egocentrizmus. Nem törődik a valóság, valótlanág ellentétével. A tapasztalás sem ábrándítja ki hitéből (pl.: az ember házat épít, akkor a tengert is az

ember készíti). Az igazolás csak akkor jelenik meg, ha mással ellentétbe kerül. A gyermek egocentrikus gondolkodása a közösség által szocializált gondolkodássá válik.

A közösségi szükséglet magában hordja azt a tényt, hogy mások gondolkodását megértjük, a magunkét pedig közöljük.

Hét és nyolc éves kor között az énközpontú, önigazoló gondolkodás tárgyias, logikus gondolkodássá válik.

Az énközpontúság nem segíti elő az önmegfigyelést sem, a tudatossá válást. (pl.: egyszerű számtani feladatmegoldásánál, a megoldás útját önkényesen találja ki, tehát nem tudja megfigyelni önmagát.) Képtelen a tárgyak helyes meghatározására (pl.: a Nap élő).

A közösségbe kerüléskor már nem csak a cselekvésben lát logikát, hanem a szavak használatakor is. Az áthelyezés törvénye szerint, úgy válik tudatossá, hogy a cselekvés, hogy a cselekvés síkjából a beszéd síkjára visszük át, vagyis képzeletben újra véghezvisszük, hogy szavakba önthessük.

Megfigyelései nem megszervezettek, pillanatnyi észrevételei vannak, elvész a részletekben, de emlékszik az egészre is. Ezzel indokolják a globális olvasástanítás módszerét. Az egészen belül zavarásán fogja fel a részleteket, ezt a gondolkodás szinkretizmusának nevezik. Nincs benne logika, a részletek helyes, értelmes összefogására való képesség.

A gyerek (pl.: gyerekrajzon) ábrázolja a részleteket, de a részek helyes egymásba illesztésébe hiba csúszik.

Helyesen használja a „mert” szót a lelki kapcsolatokra, de a fizikai oki és logikai kapcsolatra nem.

Tehát egocentrikusan gondolkodni azt jelenti, hogy a gyerek nem alkalmazkodik máshoz, mindent magára vezet vissza, az ő észrevétele mindentől független, a másoké nem számít.

Tárgyi viszonyokról nem tud. Mintaképére teremti újra a világot (a külső világhoz való alkalmazkodást a dolgoknak az énhez való alkalmazkodásával helyettesíti).

Egocentrizmus legfőbb törvénye a játék, a saját szükségletét, érdeklődését elégíti ki. Számára a játék valóság, a valóság pedig játék.

7-8 éves korban indul meg a rendeződés munkája. A külső világ pozitív megfigyelés következtetései, ítéletkapcsolatok tudatossá válnak.

A gondolkodásnak leglényegesebb tevékenysége a viszonyok megismerése. A viszonyok között legfontosabb az okság. A természet tudatos okság kialakulása 12 éves kortól kezdődik. A dolgok feltételezik egymást, egymásból erednek. Innentől beszélünk az igazi emberi gondolkodás színvonaláról.

A gátolatlan, pusztán alanyi érdekű gondolkodás volt, a világot saját képére formálta szándékolt, akart világos, véletlen nélküli valóságként fogta fel. Ez a logika előtti kor, mert a fizikai okság, a pszichológiai, logikai motivációk még nem váltak el egymástól.

12 éves korára kritikailag ellenőrzött, tárgyi értékű, logikusan összefüggő, ellenmondás nélküli, teljes valószerűségű, úgy nevezett szintetikus gondolkodás.

3.6 Előadásai

3.6.1 A nyelvi nevelés fontosságáról

Az anyanyelv tiszteletét, ápolását mindig is fontosnak tartotta.

1948. szeptember 10-én az állami Kiss Ferenc Tanítónőképző Intézet és Leánylíceum tartott javítóképesítő vizsgát. Az elnök dr. Kiss Lajos volt. Nagyon szigorúan osztályozott, többeknek nem sikerült, ezzel a mondattal indokolta: „A növendékek stiláris készsége és helyesírásuk hagy kívánnivalót”.

1969-ben, a Tanítóképzőben tartott Anyanyelvi konferencián a nyelvi nevelés fontosságáról tartott előadást.

Többek között az alábbiakat mondta:

„Elsődlegesnek érzem a nevelés folyamatában az anyanyelvi nevelést, mint mindennek az alapját, mely nem kizárólagosan csak az anyanyelvi órákon valósítható meg. A nyelvi nevelést úgy kell megtervezni, megvalósítani, hogy a gyermek a nyelv segítségével képes legyen megismerni a világot, és képes legyen gondolatait, érzéseit a legváltozatosabb módon kifejezni.

Első és legfontosabb, hogy a kisgyermek olyan környezetben éljen, amelyben megfelelő nyelvi mintát kap, s amelyben lehetősége van gyakorlásra is; a nyelvi készségek fejlesztésére. A nyelvi nevelés nem az iskolában kezdődik, hanem elsősorban a családban, majd azután folytatódik az óvodában és az iskolában. A családi légkörnek kiegyensúlyozottnak kell lenni! A gyermek beszélni a felnőttről tanul. A környezetben élők beszédét figyelve, ebben a kommunikációs kapcsolatban a hallottakat, látottakat utánózva, a folyamatban való aktív résztvevőként sajátítja el a kisgyermek a viselkedési formákkal a nyelvet is. Tapasztalatokat gyűjt, megfigyel minden mozzanatot, mely egyre előbbre viszi a világ közvetlen és közvetett megismeréséhez.

A kezdeti szakaszban utánzással megtanult szavak mellett egyre gyakrabban alkot ő maga is szavakat, s alkalmas kifejezéseket más szituációra is. A szókincs gazdagodásával, a nyelv iránti fokozott érzékenységgel válik képessé a gyermek arra, hogy a sok összegyűlt tapasztalat alapján

leszűrje a maga elképzeléseit a nyelv grammatikai felépítésére. Természetesen ezek az általánosítások sokszor hibásak, de a mi feladatunk, az iskola feladata a hibás nyelvi beidegződések megszüntetésével a kifejezőképességek és a gondolkodás fejlesztésével az aktív műveltség gazdagítása és az általános műveltség alapozása, a személyiség fejlesztése.

A személyiség fejlesztését a nevelés folyamatában valósítjuk meg. A komplex nevelési folyamatban a legfontosabb eszköz a nyelv, amely integrálja az ismereteket és az ismeretszerzés folyamatát is.

A nyelv, az anyanyelv, minden népnek egyik legféltettebb kincse. Azt a nyelvet, amit megtanultunk és megtanítunk, az ősök hosszú sora alakította olyanná, hogy alkalmas legyen a nemzet és az egész emberiség kultúrájának, történelmének, technikai vívmányainak megismerésére, elsajátítására, az ismeretek, élmények megőrzésére és a tudományok, a technika és társadalom továbbfejlesztésére. Ezért mondjuk, hogy a nyelv, az anyanyelv minden műveltség alapját jelenti, minden ember számára a saját nyelve, az anyanyelv a legszebb, a legcsodálatosabb, mert gondolatait, érzelmeit, vágyait a legtökéletesebben, a legszebben ezen tudja kifejezni, megérteni; ennek birtokában képes a legkülönbözőbb értékeket, a tudomány és a kultúra értékeit megszerezni és továbbfejleszteni, ezért van nagy felelősségünk az iskolában. Ezért jelent nagy feladatot a nyelvi nevelés, az anyanyelvi készségek, képességek fejlesztése annak érdekében, hogy minden felnövekvő fiatal tudatosan használja anyanyelvét szóban és írásban. Az alsó tagozaton különösen nagy felelőssége van a tanítónak, hisz ő az, aki megkezdí a tudatos nyelvfejlesztő munkát, a nyelvi nevelést. Tevékenysége kétirányú feladatot jelent. Munkájának első és központi feladata a nyelvhasználat fejlesztése, a beszédértés és beszédközlés képességének és az erre alapozott olvasás és írás tanulásának az irányítása és a képességek és készségek fejlesztése. Ezzel párhuzamosan fokozatosan, az életkori sajátosságokat figyelembe véve a nyelvről való ismeretek tudatosítását is megkezdí, hogy a nevelés eredményeként a gyermek képes legyen a nyelvhasználat normáinak megfelelően helyesen, a magyar köznyelv törvényeit alkalmazva beszélni és írni. „El kell érni, hogy a tanuló szóbeli közlése és írásbeli szövegalkotása legyen igényes, árnyalt és választékos – egyéni!” (idézi Raffay 2010: 22)

3.6.2 Összefogás a magyar oktatás ügyében című tanácskozáson elhangzott hozzászólása (részlet)

Személyében a néptanító, a magyartanár, a történelemtanár, a filozófiatanár, a lélektanár, a nevelési tárgyak tanára, a „tanítók tanítója” állandóan „készenlétben, állt”, ha a helyzet úgy kívánta. Nyugdíjba vonulása ellenére is élénken foglalkoztatták az e tárgyú kérdések. Eljárt magyar művelődéstörténeti előadásokra, szakmai témájú tanácskozásokra, nemzeti ünnepekre emlékező rendezvényekre. Ahová nem tudott személyesen eljutni, az azokról készült írásos, nyomtatott

anyagokat és a résztvevők szóbeli beszámolóját - fiatalabb nemzedékeket megszégyenítő - kitartó figyelemmel és érdeklődéssel hallgatta, a hallottakat részleteikben kielemezte, elhelyezte, beillesztette tudástárába.

Nagyon sok kérdés - szakmai, nemzeti - kérdés foglalkoztatta, „izgatta”.

Ezek közül volt az egyik nagy kérdés, a magyar közoktatás helyzetének kérdése, jövője.

A közoktatási törvénymódosítás és a Nemzeti Alaptanterv, a NAT kérdéséhez a kezdetektől fogva hozzászólt, írásban, szóban.

A „Van új a NAT alatt” címmel megrendezett tanácskozáson a több mint 200 fős hallgatóságnak 85. életévét meghazudtolva, a hallgatóság figyelmét mindvégig megtartva, fiatalos hévvel és szenvedélyesen fejtette ki nézeteit, mi a jó, mi a megtartandó. (*Van új a NAT alatt! Debrecen, Református Kollégium díszterme, 1995. 04. 03. Rendező: Közakarat Egyesület Hajdú-bihari Szervezete. - adatközlő: Dr. Kiss Anikó*)

Ugyanígy tett egy évvel később az „Összefogás a magyar oktatásért” című, ekkor már a határon túli magyar tanárokat, nevelőket is megszólaltató tanácskozáson. Itt a magyar anyanyelv megőrzését hangsúlyozta ki gondolatai közül a legerőteljesebben. (*„Összefogás a magyar oktatásért” Debrecen, Református Kollégium díszterme, 1996. február 24. Rendezők: Haza és Haladás Alapítvány, Közakarat Egyesület Hajdú-bihari Szervezete, --adatközlő: Dr. Kiss Anikó, a tanácskozás teljes hanganyaga, amely a Közakarat Egyesületé. Ebben Dr. Kiss Lajos hozzászólásának teljes terjedelme megtalálható. – egyéb írásos források, de ezek már a tanácskozás témáit illetik: Hajdú-bihari Napló, 1996. február 26. 1., 2., 3.old., Hajdú-bihari Napló, 1996. március 7. „3. oldal”, ill. 1996. február 26. TV-2 „Körzeti híradó”, ill. DVTV „Közérzet” műsor*)

„.....úgy érzem, hogy nekem hozzá kell szólnom. Persze nem is tudom mivel magyarázni, talán azzal, hogy ami itt elhangzott, én azzal hosszú pedagógiai utam során vonatkoztatásban találkoztam.”

„.....50 évig tanítottam,..... és kérem szépen, ismerem a tanítóképző csínját-bínját, 1923/24-től egészen napjainkig. ...az egyetemen is tanítottam általános- és fejlődéslélektant, pedagógiát, és egyáltalán a pedagógiai tárgyaknak minden részét, neveléstörténetet, módszertant, a számtanítás módszertanát, a testnevelést, stb.”

„Régen ez úgy volt, hogy a tanítóképzőbe úgy kerülhetett be valaki, ha elvégezte az Apponyi-kollégiumot. ... én elvégeztem. Azóta aztán talán volt annak más neve is, mindenféle, de ma is hiányolom azt, hogy sok mindenre felkészítik az embereket, de pl. ilyen speciális feladatra – mint a tanítóképző meg a tanárképző – külön nem készítik fel. ...”

„.... Ami most itt folyik (t.i.: tanácskozás a magyar oktatásról Szerk.), az lényegében egy nagy dolog. Az benne a nagy dolog, hogy ... mi a tantervről beszélünk. Persze meg kell nyomban mondanom, hogy amikor először olvastam – az első változatát – ennek a tantervnek, akkor nyomban éreztem, hogy ebből valami nagyon hiányzik. és ma is azt mondom, hogy még az elnevezés sem jó. Éspedig: nem NAT-nak kellene nevezni, hanem Nemzeti Alap- Nevelési- és Oktatási Tantervnek!”

„És ez tulajdonképpen a fő problémám, hogy amit én elolvastam ezekből a tantervekből, abból pontosan a nevelés hiányzik.”

„Oktatni oktatunk persze, ez egy nagy dolog és szép dolog, és nem akarom azt mondani. Hogy ennek nincsen vonatkoztatása a neveléssel, mert hiszen lényegében egész életünk nem más, mint a társadalomról és a világról kialakított képünk, De ehhez hozzájárul egy értékrendszer is. És ez az értékrendszer, ez hiányzik tulajdonképpen ebből a tantervből, amit nagyon szívesen hallottam ma is azoktól, akik és ahogyan ehhez a kérdéshez hozzászóltak”

„, kérem szépen, én be vagyok oltva a pedagógiai méreggel, valami szerrel, pedig nekem már nem kellene ezzel foglalkoznom, de nem tudom megállani, hogy ne beszéljek róla. Ahogy szokták mondani, valaki csak ebben gondolkozik, valaki csak abban gondolkozik. Én kisfiú vagyok ahhoz, hogy azt mondjam, hogy a nemzetben gondolkodom. Pedig lényegében erről van szó.”

„Amikor itt elmondták az elszakított területeken élő kartársak a nagy gondjaikat, problémáikat, hogyan küzdenek az élettel, a sorssal, s kérem a legfontosabbal: a nyelvünkkel. Én azt mondtam valamikor, mindenünket elvehetik, csak a nyelvünket ne vehetik el. Hát nem azt csinálják most Szlovákiában, és nem azt csinálják most Romániában?!?”

„..... visszatérve a NAT-ra: A legfőbb hibájának azt tulajdonítom, hogy hiányzik belőle tulajdonképpen a tudatos nevelés. Én nem mondom, hogy egy tantárgyat így nem lehet tanítani... Lehet azt közömbösen, stb., de lehet azt meggyőződéssel, szívesen és lelkesedéssel is tanítani. ez a pedagógiának a lényege tulajdonképpen. Lelkesen beszélni, meggyőződéssel beszélni”

„, . amikor a nevelésről, pedagógiáról, tantervről, szervezetről beszélünk, egyszerűen nem hallottam még azt, hogy valamikor ... az általános iskola négy-hat osztályára ráépül egy intézmény. Polgári iskolának mondták. Kérem, az egy remek intézmény volt, ami egy kicsikét majdnem megvalósította azt, amiről most itt beszélünk, hogy kétféle érettségi legyen. Persze ebben a társadalom is segített, mert nem volt mindenütt gimnázium. aki inkább gyakorlati érzékű volt, a elment a polgári iskolába, a többi elment a gimnáziumba. A polgári iskolára ráépült a szakiskola, a mezőgazdasági, az ipari, a kereskedelmi, stb. ”

„..... hát sok probléma van azonkívül, amennyi itt elhangzott és ami tudatosult bennünk, és azért hálás is vagyok, hogy ezen a gyűlésen itt lehettek. Mert hát elég vén vagyok már ehhez, olyan sok idő nincs már előttem. És örülök, hogy ezekkel a kérdésekkel foglalkozhatok.”

„..... Arany János a szívem, ha nem tudok elaludni, akkor mondom a Toldi-t. A költő egy másik nagy versének a soraival akarom befejezni a mondókámat:

„Remélj, remélj egy jobb hazát

Benne az erénynek diadalát!”...(idézi Dráviczki 2010: 37-39)

Debrecen, Református Kollégium díszterme, 1996. február 24.

3.6.3 Egy pedagógus gondjai

Szintén 86 évesen vetette papírra a következő gondolatait egy október 23-ról megemlékező, szabad téri rendezvény után (egy újság számára olvasói levélnek szánva).

„Szombat délután (inkább este) részt vettem a Giczy-féle politikai rendezvényen a Déry-múzeum előtt. Sokan voltak a nagy téren, de többen is lehettek volna. Én a tér hátsóbb részébe kerültem, messzebb a program résztvevőitől, irányítóitól, de mégis jó érzés volt látnom a felsorakozott kántust, a szereplőket, a nemzeti díszletet.

Elöttem 10 méterre egy fiatalokból álló csoport, kb. 15-18-an. (Közben váltogatták a helyüket) Mindnyájan rövidre nyírt hajúak voltak, volt ugyan valaki közülük, akinek a haja hosszú varkocsban csüngött a vállán. Nem tudtam, hogy fiú-e vagy lány volt-e, de ez nem is lényeges. Sokkal lényegesebb volt a csoport magatartása: mintha nem is közösségben lettek volna, nem törődtek az őket körülvevő emberekkel; izegtek, mozogtak, beszélgettek, traccsoltak. A himnusz hangjaira se nagyon figyeltek, nem énekelték. Persze, ez nemcsak rájuk vonatkozott. Ezt a magyar imádságot már sokan nem mondjuk, és nem valljuk, amikor együtt vagyunk; kiadjuk bérbe a gépi zenének vagy halkán hallgatjuk, ha énekkar énekl. De ennél a csoportnál még ez sem volt így.

Továbbra is beszélgettek, cigarettáztak, köpködtek, a későbbiek során itták a sört az üvegből egymás után. Nagyon bántó volt az egész helyzetet fumigáló viselkedésük. Volt valaki a körben állók közül, aki enyhén figyelmeztette is őket – nem sok eredménnyel.

A pedagógusnak fáj a szíve, amikor arra gondolt, hogy a pedagógia az embernevelés tudománya és gyakorlata. Ezek a sokéves gyakorlalon már túl voltak.

De ím, mi isten csodája – ez a közömbös csoport, amikor azt hallotta, hogy a szónok jogosan kritizálta a vezetést, egyszerre életre kelt, és sokszor üvöltve ismételte – még a szónokot is megakasztva – hogy „vesszen Pető, vesszen Horn!!

Hogy miféle szándék robbantotta ki ezt a szokatlan aktivitást, nem tudja, nem tudhatja a helyes politikát tudni akaró résztvevő.

Egy nagyon aggódó nyugdíjas tanár.”

(Forrás: családi archívum, dr. Kiss Anikótól)

Zárásként egy levélből idéznék, melyet a 2005. november 24-i emléktábla avatás alkalmából írt Sarkadról egy távoli rokon, és egyben volt tanítványa:

„Lajos bácsi nevelő, tanár, tudós, lámpás volt! Világított, s szolgált élete végéig. Mert a pedagógus szolgálata nyugdíjjal nem ér véget, az végtelen. A lámpásból mécses lesz, aki csillagot keres magának, s onnan nézi volt tanítványait az idők végeztéig.”

Mellékletek jegyzéke

1. számú melléklet

Szüleivel, testvéreivel 1918-ban

2. számú melléklet
1929-ben készült tablókép

3. számú melléklet
KÉPZÉSEK, TOVÁBBKÉPZÉSEK, TANFOLYAMOK

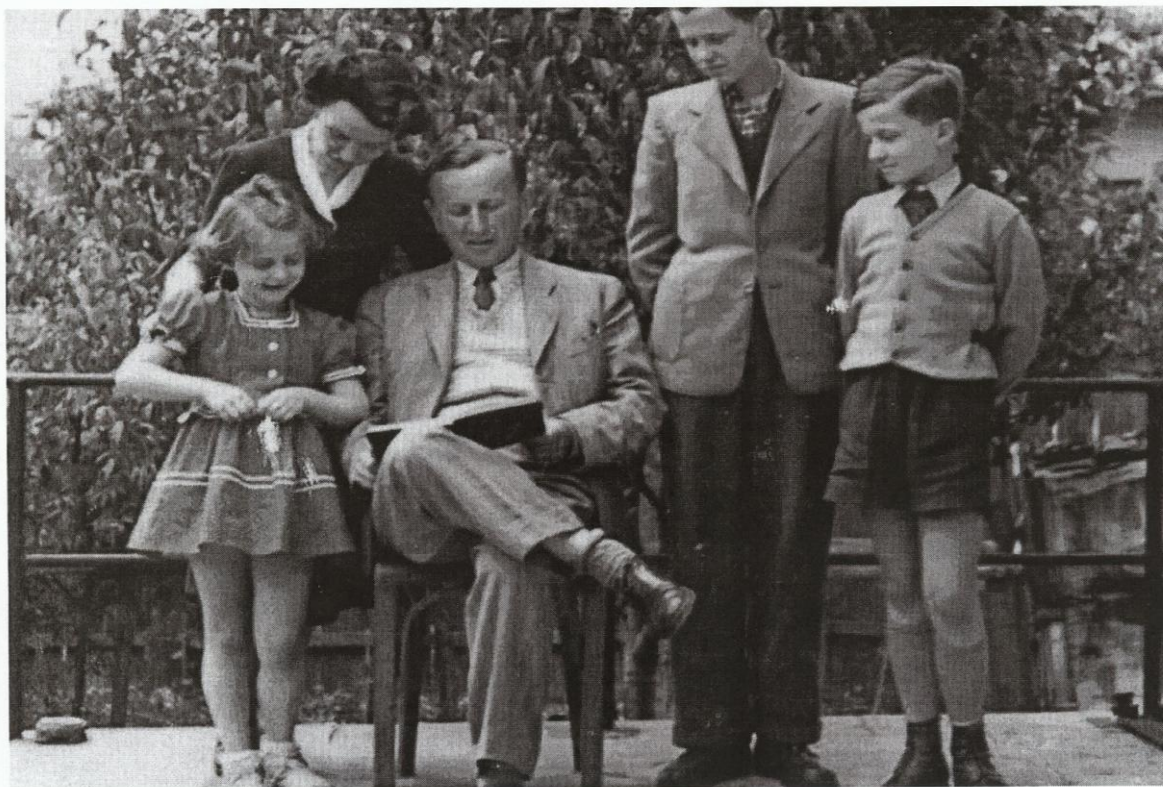
IDŐTARTAM	INTÉZMÉNY NEVE	SZÉK- HELYE	VÉGZÉS és bizonyítvány oklevél kiállításának IDŐPONTJA	MEGSZER- ZETT KÉPZETT SÉG	MINŐSÍTÉS
1916 - 1920	Református Elemi Iskola	Sarkad		4 ELEMII OSZTÁLY	kitűnő
1920 - 1924	Állami Polgári Fiúiskola	Sarkad		4 POLGÁRI OSZTÁLY	kitűnő
1924 - 1929	Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet	Nyíregy- háza	1929. jún. 25.	ELEMII NÉPISKOLAI TANÍTÓ	Mennyiségtan (jó) kivételével színjeles
1929 - 1933	Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola	Szeged	1933. jún. 7. 1933. szept. 15.	POLGÁRI ISKOLAI TANÁR Magyar nyelv, -magyar irodalom , történettudom- ány szaktárgyakból	színjeles
1929 - 1933	Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola	Szeged	1933. június 13.	POLGÁRI ISKOLAI TANÁR Kézimunka (SZLÖJD) szaktárgyból	színjeles
1929 - 1933	Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem (rendkívüli hallgató)	Szeged			
	Tanárai: Dézsi Lajos (magyar irodalom), Sík Sándor (magyar költészet, magyar irodalom Galamb Sándor (magyar dráma és színjátszás)				
IDŐTARTAM	KÉPZÉS,	SZÉK-		MEGSZER	MINŐSÍTÉS

	TOVÁBBKÉPZÉS MEGNEVEZÉSE INTÉZMÉNY NEVE	HELYE	VÉGZÉS és bizonyítvány, oklevél kiállításának IDŐPONTJA	ZETT KÉPZETT SÉG	
1933. - 1935	Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem Apponyi Kollégium (rendkívüli hallgató)	Szeged	1935. jún. 3.	TANÍTÓKÉP ZÓ INTÉZETI TANÁR Filozófiai és pedagógiai szakcsoport tárgyakból	kitűnő
	Tanárai: Bartók György (filozófiai erkölcstan, lélektan, logika) Mester János (lélektan, keresztény filozófiatörténet, társadalmi etika) Imre Sándor (neveléstudomány, -tan, -történet, családi nevelés, nevelélmélet, Várkonyi Hildebrand (neveléslélektan gyakorlati lélektan, gyermeklélektan) Tettamanti Béla Révay József (leíró görög nyelvtan)				
	Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem	Szeged	1939. nov. 10.	DOKTORI CÍM Phylosophia, - Paedagogia psychologica – Paedagogia (Filozófia – neveléslélektan – - pedagógia)	Cum laude
1947. jan. 7.-1947 febr. 2.	Lélektani és gyakorlati lélektanképzés Vallási és Közoktatásügyi minisztérium (VKM) szervezésében	Budapest			
1949. augusztus	Pedagógiai szakos tanárok továbbképzése ??	Eger			
IDŐTARTAM	KÉPZÉS,	SZÉK-		MEGSZER	MINŐSÍTÉS

	TOVÁBBKÉPZÉS MEGNEVEZÉSE INTÉZMÉNY NEVE	HELYE	VÉGZÉS és bizonyítvány, oklevél kiállításának IDŐPONTJA	ZETT KÉPZETT SÉG	
1952. jan. 3 – 1952. ápr. 4.	K. M. Igazgatók Iskolája (??)	Budapest	1952. márc. 27.		„nevelők képzésére, politikai megbízhatatlan sága miatt nem alkalmas. Funkciójából leváltandó.”
1950 -1952	Pedagógusok kétéves továbbképzése (Szabolcs-Szatmár megye Tanácsa - Végrehajtó Bizottság – Oktatási Osztály)	Nyíregy- háza	1952. máj. 7.		Részt vett és eredményesen vizsgázott

4. számú melléklet

Családja körében 1952-ben

Kollégái és tanítványai körében

5. számú melléklet

SZOLGÁLATI HELYEK, TÁRSADALMI MUNKÁK

(Részletek! Nem teljes, a debreceni éveket nem tartalmazza!)

Dr. Kiss Lajos (1910. ápr. 19. – 2002. jan. 30.)

IDŐTARTAM	INTÉZMÉNY	SZÉKHELYE	BEOSZTÁS	Kinevező:
1935. szept. 1.- 1936. dec. 31.	Kiskunfélegyházi Állami Tanítóképző Intézet	Kiskunfélegyháza	Óradíjas HELYETTES, bentlakó FELÜGYELŐ TANÁR	Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium
1937. jan. 1. – 1940. jan. 1.	Nyíregyházi Állami Tanítóképző Intézet	Nyíregyháza	Óradíjas HELYETTES, bentlakó INTERNÁTUSI TANÁR	Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium
1940. jan. 1. – 1948. dec. 1.	Nyíregyházi Állami Tanítóképző Intézet	Nyíregyháza	RENDES (kinevezett) TANÁR, pedagógiai tárgyakból	Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium
1948. dec. 1.— 1949. szept. 1.	Nyíregyházi Kiss Ferenc Tanítónőképző Intézet	Nyíregyháza	RENDES TANÁR pedagógiai tárgyakból	Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium
1945. júl. – 2002. jan. 30.	Pedagógusok (Szabad) Szakszervezete		Tag, ill. kétéves továbbképzés egyik csoportjában a pedagógiai anyag vitavezetője (ld. önéletrajz, 1951. jan. 28.)	----
1945. 1951	Nyíregyházi Dolgozók Tanító- és Óvónőképző Intézete	Nyíregyháza	Pedagógiai tárgyak tanára	
1948-ban egy félétven keresztül	Kisvárdai Óvónőképző	Kisvárd	Pedagógiai tárgyak tanára	

IDŐTARTAM	INTÉZMÉNY	SZÉKHELYE	BEOSZTÁS	Kinevező:
1945. - 1951	Paraszt Dolgozók Óvónőképző Intézete	Nyírbátor	Pedagógiai tárgyak tanára	
1947. nov. 25. – 1949. jan. 29.	Állami Gyermekekléktani Állomás	Nyíregyháza	Vezetője (mellékállásban)	Vallás- és Közüoktatásügyi Minisztérium
1949. szept. 1. – 1959. jan. 1.	Nyíregyházi Tanítóképző Intézet	Nyíregyháza	IGAZGATÓ	Vallás- és Közüoktatásügyi Minisztérium majd Művelődésügyi Minisztérium
1951. jan. - ?	az Egri Pedagógiai Főiskola mellett szervezett Pedagógiai Munkaközösség	Eger	tag	
1959. jan. 1. – 1962. jan. 31.	Nyíregyházi Felsőfokú Tanítóképző Intézet	Nyíregyháza	pedagógiai SZAKCSOPORTVEZETŐ TANÁR	

6. számú melléklet

A Nyírbátori Pedagógiai Gimnázium tanára

A középfokú tanítóképző melletti érvek

about 1000 ft. thick, consisting of a grey, sandstone, and a thin bedded sandstone.

a *foetida*. — *viridis* var. *viridis*.
foetida. — *viridis* var. *viridis*.
 M. R. *viridis* var. *viridis*.
 in *viridis*. —
 A. *viridis* var. *viridis*.
viridis var. *viridis*.
 M. R. *viridis* var. *viridis*.
viridis var. *viridis*.

Wells - near Niagara -
1871

As signs given. has been
Medicine, surely mis-
taken, very good. unimpaired
and recovered.
of Post. neurotic.
in clastic, near touch

[illegible]

8. számú melléklet

A közép fokú tanítóképző melletti érvek

11. Kereset, de jól. — megkapja fizet.

12. Kereset, de jól. — megkapja fizet.

13. Kereset, de jól. — megkapja fizet.

14. Kereset, de jól. — megkapja fizet.

15. Kereset, de jól. — megkapja fizet.

16. Kereset, de jól. — megkapja fizet.

17. Kereset, de jól. — megkapja fizet.

18. Kereset, de jól. — megkapja fizet.

19. Kereset, de jól. — megkapja fizet.

20. Kereset, de jól. — megkapja fizet.

21. Kereset, de jól. — megkapja fizet.

22. Kereset, de jól. — megkapja fizet.

23. Kereset, de jól. — megkapja fizet.

24. Kereset, de jól. — megkapja fizet.

25. Kereset, de jól. — megkapja fizet.

26. Kereset, de jól. — megkapja fizet.

27. Kereset, de jól. — megkapja fizet.

28. Kereset, de jól. — megkapja fizet.

9. számú melléklet

Mint igazgató és, mint Szabó József tanár úr osztályfőnöke

Felhasznált irodalom

- 1)** Dr. Dráviczki Sándor: A Nyíregyházi állami Tanítóképző történetének vázlata, - 100 éve született dr. Kiss Lajos, a nyíregyházi tanítóképző igazgatója,. Szerk. dr. Dráviczki Sándor, Nyíregyháza 2010., 8 old
- 2)** Dr. Dráviczki Sándor: A Nyíregyházi állami Tanítóképző történetének vázlata, - 100 éve született dr. Kiss Lajos, a nyíregyházi tanítóképző igazgatója,. Szerk. dr. Dráviczki Sándor, Nyíregyháza 2010., 9. old
- 3)** Dr. Dráviczki Sándor: A Nyíregyházi állami Tanítóképző történetének vázlata, - 100 éve született dr. Kiss Lajos, a nyíregyházi tanítóképző igazgatója,. Szerk. dr. Dráviczki Sándor, Nyíregyháza 2010., 10. old
- 4)** Dr. Dráviczki Sándor: A Nyíregyházi állami Tanítóképző történetének vázlata, - 100 éve született dr. Kiss Lajos, a nyíregyházi tanítóképző igazgatója , Szerk.: dr. Dráviczki Sándor, Nyíregyháza 2010, 20. o.
- 5)** Sz-Sz-B. M. L., VIII. 53. 14. kötet, Szakfelügyelői Látogatási jegyzőkönyv, 1939. december 05.
- 6)** Sz-Sz-B. M. L., VIII. 53. 22. kötet, Tanárkari jegyzőkönyv, 1949. szeptember 01.
- 7)** Sz-Sz-B. M. L., A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet IV. értesítője 1917/18-1925/26 iskolai évekről. Szerk.: Lukács Béla, Nyíregyháza Jóba Elek Könyvnyomda, 22. o.
- 8)** Sz-Sz-B. M. L., A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet IV. értesítője 1917/18-1925/26 iskolai évekről. Szerk.: Lukács Béla, Nyíregyháza Jóba Elek Könyvnyomda, 23. o.
- 9)** Sz-Sz-B. M. L., A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet VII. értesítője 1928/29 iskolai évekről. Szerk.: Lukács Béla, Nyíregyháza Jóba Elek Könyvnyomda, 21. o.
- 10)** Sz-Sz-B. M. L., A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet VII. értesítője 1928/29 iskolai évekről. Szerk.: Lukács Béla, Nyíregyháza Jóba Elek Könyvnyomda, 22. o.
- 11)** Sz-Sz-B. M. L., A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet VII. értesítője 1928/29 iskolai évekről. Szerk.: Lukács Béla, Nyíregyháza Jóba Elek Könyvnyomda, 24. o.
- 12)** Sz-Sz-B. M. L., A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet VII. értesítője 1928/29 iskolai évekről. Szerk.: Lukács Béla, Nyíregyháza Jóba Elek Könyvnyomda, 55-56. o.

- 13)** Sz-Sz-B. M. L., A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet XVI. Értesítője 1937/38 iskolai évekről. Szerk.: Dohanics János, Nyíregyháza Klafter Könyvnyomda, 13. o.
- 14)** Sz-Sz-B. M. L., A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet XVI. Értesítője 1937/38 iskolai évekről. Szerk.: Dohanics János, Nyíregyháza Klafter Könyvnyomda, 30. o.
- 15)** Sz-Sz-B. M. L., A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Líceum és Tanítóképző Intézet XVIII. Évkönyve az 1939-40-es iskolai évről. Szerk.: Dohanics János, Nyíregyháza Kéty Géza Könyvnyomda, 36. o.
- 16)** Sz-Sz-B. M. L., A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Líceum és Tanítóképző Intézet XVIII. Évkönyve az 1939-40-es iskolai évről. Szerk.: Dohanics János, Nyíregyháza Kéty Géza Könyvnyomda, 24. o.
- 17)** Sz-Sz-B. M. L., Magyar Királyi Állami Tanítóképző Intézet, Tanári értekezletek jegyzőkönyvei 1939. szeptember 1.
- 18)** Sz-Sz-B. M. L., A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Líceum és Tanítóképző Intézet évkönyve az 1940-41-es tanévről. Szerk.: Dohanics János, Nyíregyháza Venkovits K. Lajos Könyvnyomdája, 34. o.
- 19)** Sz-Sz-B. M. L., A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Líceum és Tanítóképző Intézet XVIII. Évkönyve az 1939-40-es iskolai évről. Szerk.: Dohanics János, Nyíregyháza Kéty Géza Könyvnyomda, 20-21. o.
- 20)** Sz-Sz-B. M. L., Magyar Királyi Állami Tanítóképző Intézet, Tanárkari jegyzőkönyv 1940. április 6., 10. o.
- 21)** Raffay Zoltánné: 100 éve született a „tanítók tanítója” dr. Kiss Lajos, -100 éve született dr. Kiss Lajos, a nyíregyházi tanítóképző igazgatója, Szerk.: dr. Dráviczki Sándor, Nyíregyháza 2010, 22. old.
- 22)** Sz-Sz-B. M. L., XIV. 41. 1. doboz, Porzsolt István hagyatéka /1925-86/, Életpályájának, munkahelyi vonatkozású iratai, Önéletrajz, Nyíregyháza, 1949. július 29.
- 23)** Családi irattár levelei
- 24)** Sz-Sz-B. M. L., VIII. 52./A 13. doboz, Állami Kiss Ferenc Tanítóképző Intézet és Leánylíceum /1945-49/ 13. jegyzőkönyv, 3. szám
- 25)** Sz-Sz-B. M. L., VIII. 52./A 13. doboz, Állami Kiss Ferenc Tanítóképző Intézet és Leánylíceum /1945-49/ 13. jegyzőkönyv, 2. szám
- 26)** Raffay Zoltánné: 100 éve született dr. Kiss Lajos, a nyíregyházi tanítóképző igazgatója , Szerk.: dr. Dráviczki Sándor, Nyíregyháza 2010, 23-24. o.

- 27) Családi irattár: 130/III-1976. Sz. O. számú munkaszerződés a Kossuth Lajos Tudományegyetem Pszichológia Tanszéke és dr. Kiss Lajos között, 1976. február 1.
- 28) Családi irattár: 6061-06/1985 számú munkaszerződés a Kossuth Lajos Tudományegyetem Pszichológia Tanszéke és dr. Kiss Lajos között, 1985. június 30.
- 29) Családi irattár: 34-23/1975 számú munkaszerződés dr. Kiss Lajos és a Bessenyei György Tanárképző Főiskola Pszichológia Tanszéke között, 1975. szeptember 1.
- 30) www.sarkadi-konyvtar.hu/digi_konyv/pages/hi/002_sarkadikikicsoda.htm
- 31) Gaszner Ferencné: arcképvázlat. (Pedagógusok Arcképcsarnoka 2004. Karácsony Sándor Neveléstörténeti Egyesület, Debrecen.)
- 32) Kelet-Magyarország című folyóirat 2005. november 25. száma, 7. o.
- 33) Kelet-Magyarország című folyóirat 2010. május 11. száma, 7. o.
- 34) Dr. Kiss Lajos gyerekeinek visszaemlékezései
- 35) Dr. Szabó József tanár úr visszaemlékezései
- 36) Jenei Teréz és Nagy Éva : A tanítóképzés múltja és jelene 1914-2004, Szerk.: Jenei Teréz és Nagy Éva, Nyíregyháza, Krúdy Könyvkiadó, 2005, 56. o.
- 37) Bartha Dénes: 100 éve született dr. Kiss Lajos, a nyíregyházi tanítóképző igazgatója , Szerk.: dr. Dráviczki Sándor, Nyíregyháza 2010, 33-34. o.
- 38) Sz-Sz-B. M. L., VIII. 53. 14. kötet, Tanárkari jegyzőkönyvek, 1939. október 05., 5. o.
- 39) Sz-Sz-B. M. L., A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet XVI. Értesítője 1937/38 iskolai évekről. Szerk.: Dohanics János, Nyíregyháza Klatfer Könyvnyomda, 39. o.
- 40) Raffay Zoltánné: 100 éve született dr. Kiss Lajos, a nyíregyházi tanítóképző igazgatója , Szerk.: dr. Dráviczki Sándor, Nyíregyháza 2010, 23. o.
- 41) Raffay Zoltánné: dr. Kiss Lajos centenáriumi ünnepségén elmondott beszéde
- 42) Sz-Sz-B. M. L., A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet IV. Értesítője 1917/18- 1925/26 iskolai évekről. Szerk.: Lukács Béla, Nyíregyháza Jóba Elek Könyvnyomda, 37-38. o.
- 43) Raffay Zoltánné: 100 éve született dr. Kiss Lajos, a nyíregyházi tanítóképző igazgatója , Szerk.: dr. Dráviczki Sándor, Nyíregyháza 2010, 20. o.
- 44) Sz-Sz-B. M. L., A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet VII. Értesítője 1928/29-es iskolai évekről. Szerk.: Lukács Béla, Nyíregyháza Jóba Elek Könyvnyomda, 42-43. o.
- 45) Sz-Sz-B. M. L., A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Líceum és Tanítóképző Intézet évkönyve 1940-41 tanévről. Szerk.: Dohanics János, Nyíregyháza Venkovits K. Lajos Könyvnyomdája, 54-55. o.

- 46)** Sz-Sz-B. M. L., A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet VII. Értesítője az 1928-29-es iskolai évekről. Szerk.. Lukács Béla, Nyíregyháza Jóba Elek Könyvnyomda, 45-48. o.
- 47)** Dr. Dráviczki Sándor: Tanítóképzés Szabolcs megyében, Szerk.: dr. Dráviczki Sándor, Nyíregyháza, Bessenyei György Könyvkiadó, 2005, 90. o.
- 48)** Dr. Dráviczki Sándor: Tanítóképzés Szabolcs megyében, Szerk.: dr. Dráviczki Sándor, Nyíregyháza, Bessenyei György Könyvkiadó, 2005, 92. o.
- 49)** Sz-Sz-B. M. L., A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet VII. Értesítője az 1928-29-es iskolai évekről. Szerk.. Lukács Béla, Nyíregyháza Jóba Elek Könyvnyomda, 60-61. o.
- 50)** Sz-Sz-B. M. L., VIII. 53. 113. kötet, Alapok, alapítványok kézikönyve, Alapok, alapítványok jegyzőkönyve 1943-tól, 39. o.
- 51)** Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Könyvtár, Szabolcsi Tanító című folyóirat, 1940. évi októberi száma, 110-113. o. (Szerk.: dr. Kiss Lajos: A gyermek gondolkodásának fejlődése)
- 52)** Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Könyvtár, Szabolcsi Tanító című folyóirat, 1937. évi 11. száma, 138-140. o. (Szerk.: dr. Kiss Lajos: A tanítói hivatás órái a tanítóképzőben)
- 53)** Raffay Zoltánné: 100 éve született dr. Kiss Lajos, a nyíregyházi tanítóképző igazgatója , Szerk.: dr. Dráviczki Sándor, Nyíregyháza 2010, 24-25. o.
- 54)** Raffay Zoltánné: 100 éve született dr. Kiss Lajos, a nyíregyházi tanítóképző igazgatója , Szerk.: dr. Dráviczki Sándor, Nyíregyháza 2010, 37-39. o.
- 55)** Sz-Sz-B. M. L., A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Tanítóképző Intézet XVI. értesítője 1937/38 iskolai évekről. Szerk.: Dohanics János, Nyíregyháza Klafter Könyvnyomda, 16. o.
- 56)** Sz-Sz-B. M. L., VIII. 53. 14. kötet, 1939. november 6. jegyzőkönyv, 9. o.
- 57)** Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Könyvtár, Szabolcsi Szemle című folyóirat, 1940. januári száma , 31-37. o. (Szerk.: dr. Kiss Lajos: Péterfy Jenő erkölcsi világa)
- 58)** Sz-Sz-B. M. L., A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Líceum és Tanítóképző Intézet XVIII. évkönyve 1939/40-es tanévről. Szerk.. Dohanics János, Nyíregyháza Kéty Géza Könyvnyomdája, 27-28. o.
- 59)** Sz-Sz-B. M. L., XIV. 41. 4. doboz A-állag, 2. sorozat, c-tétel, 3. pallium, Porzsolt István hagyatéka /1950-59/, József Attila Kultúrotthonban Nevelési Hetet hirdető plakát
- 60)** Sz-Sz-B. M. L., VIII. 53. 14. kötet, 1939. október 5. tanárkari jegyzőkönyv, 10. o.
- 61)** Sz-Sz-B. M. L., VIII. 53. 14. kötet, 1940. március 5. tanárkari jegyzőkönyv, 7. o.
- 62)** Sz-Sz-B. M. L., VIII. 53. 14. kötet, 1940. április 6. jegyzőkönyv, 10. o.

63) Sz-Sz-B. M. L., A Nyíregyházi Magyar Királyi Állami Líceum és Tanítóképző Intézet évkönyve 1940/41-es tanévről. Szerk.. Dohanics János, Nyíregyháza Venkovits K. Lajos Könyvnyomda, 37-38. o.